

Kr 30,00

NR. 3-1993
34. ÅRGANG

SPRÅKLIG SAMLING

GITT UT AV

LANDSLAGET
FOR
SPRÅKLIG
SAMLING

SPRÅKLIG SAMLING

Utgitt av:
LANDSLAGET FOR SPRÅKLIG SAMLING

Redaksjon: Rolf Theil Endresen (ansv.),
Helge Gundersen, André Karlsen,
Harald Støren, Arne Torp og
Lars S. Vikør

Leiar: Arne Torp
Eikskollen 7
1345 Østerås

Bladpengar: 110,- pr. år.

Adressa til laget og bladet:

Postboks 636 Sentrum, 0106 Oslo 1
Postgiro 0803 5163787

Medlemspengar (inkluderer bladpengar):
Kr. 125,- pr. år;
for skoleelaver, studentar og pensjonistar:
Kr. 75,- pr. år.

Utgitt med støtte frå Norsk kulturfond.

Innhald

<i>Helge Gundersen:</i> Norge i 1993. En sosiollingvistisk oversikt.....	s. 3
<i>Magne Myhren:</i> Eilert Sundt og norsk språkhistorie.....	s. 9
<i>Arne Torp:</i> Samnorsktanken som naziideologi.....	s. 14
<i>Arne Torp:</i> Meninger om talespråk og dialekter i naboland	s. 16
<i>Morten Svendsen:</i> Esperanto og interlingua	s. 17
Esperanto i Norden og Baltikum?	s. 17
<i>Rapport frå Språkrådet:</i> <i>Helge Sandøy:</i> Nynorsk ordforråd – resurs eller hindring?	s. 18
<i>Arne Torp:</i> «Vi bæerte bort nedfalte og brukkede busker som lå tvers over den steinede stien.» Om enda flere underelige bøyingsformer i moderne bokmål	s. 20
<i>Lars S. Vikør:</i> Svar til K. E. Steffens.....	s. 22
<i>Helge Ytrehus:</i> Prinsippprogrammet	s. 23
<i>Magne Aksnes:</i> Utkast til prinsippprogram for LSS. Noen merknader	s. 24

LANDSMØTE I LANDSLAGET FOR SPRÅKLIG SAMLING

Sentralstyret inviterer alle medlemmer av LSS til landsmøte søndag 17. oktober 1993 kl. 11.00 i seminarrom 33, Henrik Wergelands hus, Universitetet i Oslo, Blindern

Det blir servert kaffe og te på møtet. Ta med matpakke.

NB: Møt presis fram, for dørene til universitetet er stengt på søndager.

Velkommen!

Sakliste:

1. Konstituering, valg av ordstyrer og referent
2. Toårsmelding
3. Regnskap
4. Medlemspenger og bladpenger
5. Valg
6. Nytt prinsippprogram
Utkast til program er lagt fram i *Språklig Samling* nr. 2/3/4-1992
7. Arbeidet framover

Norge i 1993

En sosiolingvistisk oversikt

av Helge Gundersen

Denne artikkelen er en bearbeida versjon av prøveforelesninga mi til hovedfag i nordisk språk og litteratur ved Universitetet i Oslo vårsemesteret 1993. Forelesninga skulle være ei oppdatering av en lignende artikkel av Einar Haugen fra 1975 (se litteraturlista), og jeg kommer til å nevne Haugens artikkel et par steder.

Overskrifta mi lover mer enn den holder, for jeg begrenser meg til det norske språket – andre språksamfunn enn det norske velger jeg å holde utafør. Først tar jeg for meg sosiolingvistiske aspekter ved *talemålsutviklinga* i Norge. Her tar jeg særlig opp på hvilken måte språkdrag sprer seg i Norge i dag, og forholdet mellom sosiolektene i byene. Neste hovedpunkt handler om *språk og makt*. Deretter ser jeg på enkelte sider ved *språkpolitikk og språkplanlegging*, der jeg bl.a. diskuterer kampen mot “anglonorsk”. Herfra går jeg over til et punkt om *skriftspråkas status* før jeg runder av ar-

Talemålsutviklinga

At sentraliseringa, urbaniseringa, de økte kommunikasjonene osv. påvirker talemålet, er gammal kunnskap. Spørsmålet er på hvilken måte talemålet i utkantene mer nøyaktig blir påvirka av talemålet i mer sentrale strøk. Når det gjelder *ordforrådet*, er det tydelig at det blir “nasjonalisert”; lokalt avgrensa ordforråd har lenge vært på retur. Men hva med bøyninga og fonologien?

I 1990 kom det ut ei bok som heter *Den store dialektboka* (Jahr 1990), med ei rekke ulike bidragsytere som skriver om hvert sitt målføreområde. Det står ikke så mye om dialektutviklinga i den boka, men det er interessant at nesten alle som kommer inn på det, har det følgende synet: Dialektene beveger seg i retning av ulike *regionalmål*, og i den prosessen er det de såkalte *folkkelige* formerne som vinner mest fram. Dette synspunktet er bl.a. blitt ført fram av språkforskeren Helge Sandøy i Bergen, bl.a. i Sandøy 1985. At vi går mot regionalmål, betyr at ikke alle norske dialekter blir mer like én nasjonal standard, f.eks. bokmål, men at dialektene i hver region blir mer like dialekten i regionsentret, f.eks. Oslo på Østlandet eller Trondheim i Trøndelag. Innafor hver region kan det danne seg underregioner igjen, med *sitt* sentrum – en mindre by eller et tettsted – som bygdedialektene rundt blir påvirka av. I disse mindre regionene kan det forøvrig godt danne seg enkelte dialektformer som ikke fins i sentrumet i hovedregionen.

Der byene er sentrum, ser det ut til at det er de *folkkelige* utgavene av bymåla som er ekspansive, ikke det bokmålsbaserte, “høyere” talemålet, som gjerne også fins i byene. Sandøy (1985 s. 264) bruker Trøndelag som eksempel, men tendensen kommer også fram i undersøkelser fra andre steder. F.eks. er det ei bergensk pronomensform som *dokker*, og ikke *dere*, som brer seg i bygdene rundt Bergen til erstatning for det tradisjonelle *de* i 2. per-

son flertall. På Østlandet blir f.eks. fortidsformer som *braut* og *skaut* gjerne erstatta med *brøyt* og *skøyt*, fra “folkkelig” Oslo-mål, og ikke *brøt* og *skjøt*. (Opplysningene fra bergensområdet i denne artikkelen er henta fra artikkelen *Ungdomen i Bergen går bort frå “nu” og “efter”*, se litteraturlista.)

Sjøl om vi først og fremst har ei regionalisering av dialektene, der de folkelige formerne i regionsentret vinner fram, ser påvirkninga i tillegg ut til å gå fra standardmål i en viss grad. Blant ungdom i Bergen f.eks., er det stadig flere som sier *nå* istedenfor *no* og *mye* istedenfor *mykje*. I yngre Stavanger-mål heter det f.eks. *øks* og *høvel* og ikke *yks* og *hyvel*, som i eldre mål (jf. Gabrielsen 1984 s. 119-121 for dette og flere andre eksempler fra Stavanger). Et interessant spørsmål her, som jeg har inntrykk av at få har tenkt på, er om påvirkninga i *sånne* tilfeller går fra normalmålet bokmål eller fra det “folkkelige” Oslo-målet – eller fra begge deler på én gang. Påfallende ofte samsvarer *sånne* nye former i folkemåla med *både* bokmål og folkemålet i Oslo, mens former som blir forbindi med standardmålet, som f.eks. endelsen *-et* i preteritum (*kastet*), er særdeles lite ekspansive. Arne Torp (1988) peker på at det “folkkelige” Oslo-målet tross alt står i ei særstilling blant dialektene i Norge – ettersom Oslo er hovedstaden – og han mener at den moderne utgava av denne dialekten er i ferd med å utvikle seg til en slags *substandard* ved siden av standardmålet bokmål, og altså i en viss grad få overregional prestisje. *Enkelte* av særdraga i Oslo-målet, som *skøyt* og *brøyt*, som jeg nevnte tidligere, sprer seg nemlig til svært mange byer over hele norskekysten. Når *skøyt* og *brøyt* utafør Østlandet kommer fra folkelig Oslo-mål, går det an å spørre seg om det kanskje er sånn at *nå* og *mye* i yngre bergensk og *øks* og *høvel* i yngre stavangersk også kommer derfra.

Det vi ut fra tradisjonell språkbruk kaller “folkemåla”

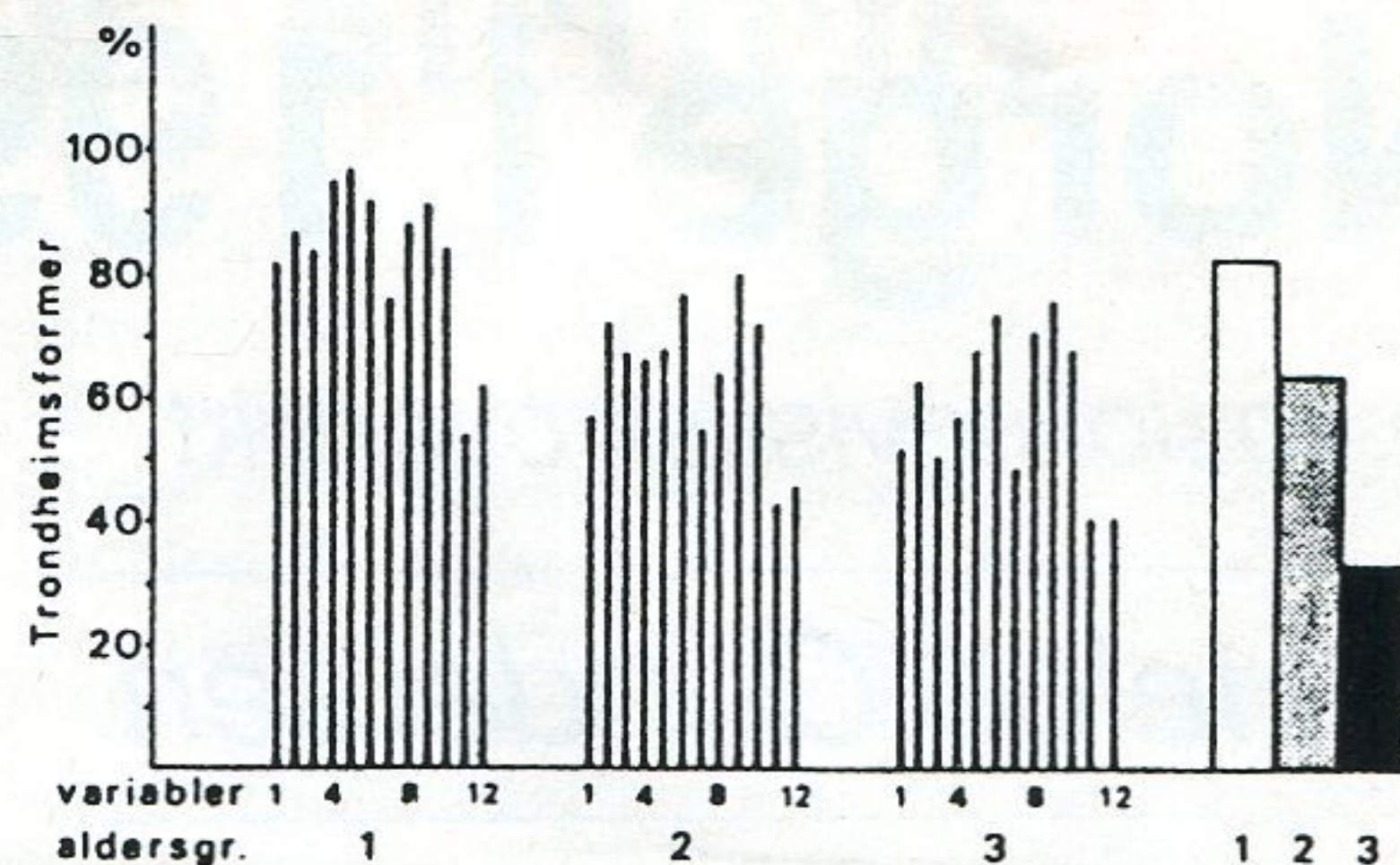
i byene, sprer seg ikke bare geografisk, men også sosialt. Det vil si at det "høyere" bokmålsbaserte talemålet i byene, som Haugen forøvrig kaller "tertiærdialektene", ser ut til å være på vikende front. (Nå er vi altså over på forholdet mellom sosiolektene i byene.) At bymåla fortsatt er sosialt lagdelte, bekrefter ei rekke sosiolingvistiske undersøkelser som har vært gjort i 70- og 80-åra. Men undersøkelsene peker også i retning av at det er ei modernisert utgave av det stedegne folkemålet som er på frammarsj i byene. Jeg skal nevne et par eksempler.

Gabrielsen (1984) har undersøkt språket til skoleungdom i Stavanger. En av konklusjonene hans er at det moderne bymålet er et talemål som utvider domenet sitt blant ungdommen. For en større mengde språkdrag er det den folkelige varianten som fortrenger den tilsvarende varianten fra det høyere talemålet. Det høyere talemålet er ifølge Gabrielsen et talemål som er i oppløsning som et sjølstendig og fullt utbygd språkssystem blant ungdommen.

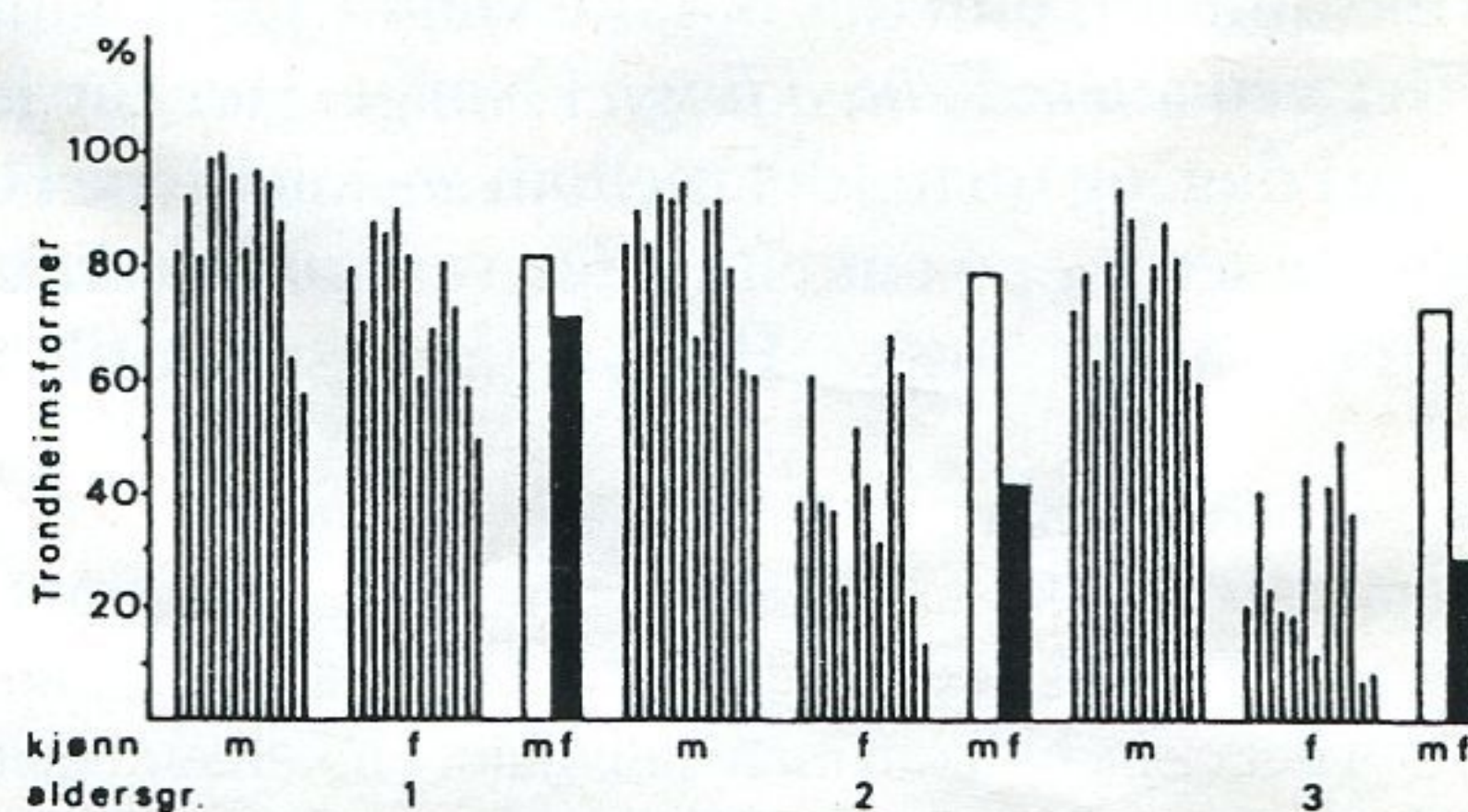
De to søylediagramma på denne sida er fra en undersøkelse som blei gjennomført i Trondheim. Som en ser under det første diagrammet, har dem delt informantene sine inn i tre aldersgrupper. "Trondheimsformer" viser til de lokale folkemålsformene. Hver av de tynne søylene står for et språkdrag, f.eks. "tjukk l" eller apokope i infinitiv, mens de tjukke søylene gjelder for tolv språkdrag samla. Her ser en at de eldste bruker mye mindre folkemålsformer enn de andre, og dem i den mellomste aldersgruppa bruker også mindre folkemålsformer enn de yngste. Det kan tenkes at de yngste kommer til å gå over til å snakke mer normalisert etter hvert som dem blir eldre, men de yngste informantene er altså allerede såpass gamle som 20-36 år. Av det andre diagrammet, som kombinerer alder med kjønn, ser vi at det bare er en svak forskjell mellom unge og gamle mannfolk. De unge kvinnfolka bruker imidlertid mange flere folkemålsformer enn de eldre kvinnfolka. Det ser ut til at kjønnsforskjellene er i ferd med å viskes ut. Det er gammel kunnskap at kvinner i urbane strøk bruker mer standardformer enn menn. Det er ikke bare trondheimsundersøkelsen som indikerer at kvinnene bruker mer folkemålsformer enn før. Det ser ut til at det i første rekke er kvinnene som gjør at folkemåla i byene er på frammarsj.

Det bokmålsbaserte vestkantmålet i Oslo holder nok atskillig bedre stand enn de tilsvarende talemåla i andre byer. Men også her er det tegn til ei oppmyking. F.eks. har Jahr (1976) gjennomført en undersøkelse som kan tyde på at bruken av "tjukk l" går fram blant ungdom i Oslo.

Fra slutten av 60-tallet har det i det hele tatt blitt en friere bruk av alle dialekter og mindre bruk av standardtalemål. Dialektene har også fått en langt høyere status i kulturlivet, massemedia og det offentlige livet ellers. Dialektbruk blir atskillig mer tolerert i Norge enn i de fleste andre land. Dialektene har en så sterk posisjon at det t.o.m. har vært en debatt om hvorvidt det i det hele tatt fins noe norsk standardtalemål. Det fins likevel fortsatt et visst normaliseringspress, og talespråkvarietetene blir fortsatt vurdert nok så ulikt. F.eks. blir flatbygdmåla på Østlandet nord for Oslo regna for "bondske", og det folkelige Oslo-målet blir regna for stygt og vulgært av en del – men mange oppfatter det tydeligvis også som tøft og "dynamisk". Et sett av dialek-

Språkforskjeller etter alder (1 = 20-36 år, 2 = 37-62 år, 3 = 63-82 år). (Fintoft og Mjaavatt 1980 s. 61.)

Språkforskjeller etter kjønn og alder. (Fintoft og Mjaavatt 1980 s. 48.)

ter som jeg har inntrykk av har fått en spesielt høy status i forhold til 1960-tallet, er nordnorsk.

Språk og makt

På 70-tallet blei det populært blant spesielt yngre forskere og andre å understreke at språket ikke er et nøytralt middel til samhandling, men like mye et sosialt maktmiddel som på ulike måter griper inn i vårt daglige liv. Kanskje spesielt i forbindelse med kjønn og språk slo denne argumentasjonen gjennom, forøvrig også internasjonalt. Ei bok som grundig var med på å slå an tonen i Norge, var *Språk er makt* av språkpsykologen Rolv Mikkelsen Blakar. Den har kommi i fem utgaver fra 1973 til 1989.

La oss se på de tre områdene der Blakar sier at påstanden om at språk er makt er gyldig.

1. Avsenderen gjør valg for å påvirke mottakeren i kommunikasjonen.
2. Språket (f.eks. norsk) er ikke nøytralt, men avspeiler og bevarer sosiale realiteter – og gir et bestemt perspektiv.
3. Språkarter har ulik status og prestisje og dermed makt. (Etter Blakar 1989 s. 170f.)

Dette er bare ment å være analytisk skilte nivåer.

Som eksempel på punkt 3 brukte Blakar den norske

språksituasjonen med bokmål og nynorsk som skriftspråk og den sammensatte dialektsituasjonen. Tankegangen er at det å undertrykke språket til noen, også er å undertrykke *identiteten* til brukerne av dette språket.

Som eksempel på punkt 2 brukte Blakar åssen mannens og kvinnens perspektiv har eller ikke har gjennomslag i språket. F.eks. kan det hete *stortingsmann* og *vaskekone*, og andre folk i denne debatten har pekt på at ordet *han* blir brukt om en hvilken som helst tenkt person. Blakar mener også at nye avløserord som *stortingsrepresentant* tilslører de reelle maktforholda – gir et skinn av likestilling. Denne debatten er velkjent i Norge så vel som internasjonalt. (Men Blakar har også andre typer eksempler enn sånne termer.)

I ei innledning til 1989-utgava av *Språk er makt* skriver Blakar at hans personlige inntrykk er at det har skjedd minimale endringer sia 1973 når det gjelder språk og kjønnsroller. Ei endring vi likevel må kunne si har skjedd, er at det har blitt enda vanligere med kjønnsnøytrale termer som *stortingsrepresentant* – det har blitt en del av den offisielle politikken å fremme kjønnsnøytrale termer. Når det gjelder utviklinga på andre områder enn språk og kjønn, vil jeg for min del framheve en språkbruk som fulgte med den markedsliberale bølga som kom fram på 1980-tallet, nemlig en utstrakt bruk av metaforer og andre uttrykk fra markedsøkonomi og handel. F.eks. snakker en overført om hva “markedet” trenger også når det ikke er snakk om økonomiske forhold og et marked i “egentlig” forstand. Ei nyordning på universiteta er at hovedfagsstudenten og veilederen skal skrive under en avtale om retter og plikter i veiledningsforholdet. Denne avtalen blei i begynnelsen kalt for *hovedfagskontrakt*. Det er ikke alle som har følt at denne språkføringa gir et like behagelig perspektiv. Men det kan være vanskelig å ikke la seg fange inn i den.

Vi går til slutt opp til punkt 1: avsenderens bruk av virkemidler for å oppnå påvirkning og kontroll over mottakeren i kommunikasjonen. Et par av typene virkemidler er å bruke passiv form for å tone ned aktøren og dermed et ansvarsforhold, og det å velge bestemte implisitte premisser. Sånne språklige virkemidler kan utnyttes ulikt ettersom hva slags maktposisjon avsenderen er i. I forbindelse med dette punktet kan det nevnes at det fra omtrent slutten av 70-tallet har vært vanlig med det en kaller språkbruksanalyse i den norske skolen – på høyere klassetrinn. Der skal elevene analysere f.eks. reklamer og avisinnlegg og finne ut hvilke virkemidler avsenderen har brukt for å oppnå den ønska effekten på mottakeren. Den internasjonale kjønn og språk-forskinga har også tatt opp dette med kontroll i kommunikasjonen, men dette har hittil nådd lite ut blant nordmenn flest, i motsetning til det jeg nevnte om språk og kjønn i sta. Den norske oversettelsen av den internasjonale bestselgeren til amerikane- ren Deborah Tannen, *Det er ikke det jeg sier!*, som bl.a. tar opp sånt som om menn eller kvinner kontrollerer samtaler, har likevel nylig blitt spredd gjennom Bokklubben Nye Bøker.

Språkpolitikk og språkplanlegging

Når det gjelder språkpolitikk og språkplanlegging, nevner Einar Haugen (1975) bl.a. opprettinga av Norsk språkråd i 1972. Han skriver at det da lå ei avspenning av språkstriden i lufta og at en håpa på at Språkrådet ville skape et fredelig samarbeidsklima. Videre skriver han at dem som står i spissen for språkarbeidet i Norsk språkråd, advarer mot nye radikale endringer; nå er det viktigere å holde stand mot den enorme påvirkninga fra engelsk.

Samnorskpolitikken, arbeidet med å føre målformene sammen mot ett skriftspråk som bygde på alt norsk tale-mål, blei avvikla i 60-åra. I 1981 vedtok Stortinget ei reform av bokmålet som slapp inn en del konservative former, ikke minst i substantivbøyinga. Denne reforma hadde vært påtenkt i lang tid og var en naturlig følge av Statens kursendring på 60-tallet. Se ellers Solberg 1989 om bakgrunnen og forløpet for 1981-reforma. Noen organisasjoner hadde sterke motforestillinger mot reforma, men *det* kom ikke fram i massemedia. Tove Bull (1991 s. 76) sier at også *det* viser at språkspørsmåla i Norge er flytta fra den offentlige arenaen til en getto for spesielt interesserte. Språkpolitikken har altså i stor grad sklidd ut av sakskartet for den offentlige debatten. Språkrådet har fortsatt å gjøre en del detaljvedtak om mindre endringer i skriftspråka, noe som som kjent er sjelden kost i land det er naturlig å sammenligne seg med, der forslag om små og udramatiske endringer kan skape ramaskrik. Men som Papazian (1991 s. 95) peker på i en artikkel om normeringa av bokmålet: “I det hele tatt må en vel si at Språkrådets normering av bokmålet for tida er lite ideologisk preget.”

Haugen skreiv altså i 1975 at drivkreftene i Språkrådet mente at kampen mot påvirkninga fra engelsk var viktig. Som ei oppsummering av det språksosiologiske klimaet i Norge i 1985 skriver Einar Lundeby at

interessen for språklige spørsmål, den språklige bevisstheten, fremdeles er sterk i Norge, men den er blitt mer variert. Den tradisjonelle språkstriden, som nærmest er blitt en fastlåst skyttergravskrig, har m.a.o. blitt avløst av en sterkere interesse for språkets kvalitet – ikke minst ved nyskaping på heimlig grunn.

En av lederne i Språkrådet i dag, Geirr Wiggen, mener at ei felles positiv holdning til norsk språk og språkbruk over tid kan skape ei høyna bevissthet om det særnorske, og at det i sin tur kan utvikle nye holdninger til de språklige normene for talt og skrivi norsk (1990 s. 4). Når jeg forteller folk at jeg studerer nordisk språk, får jeg gjerne spørsmål om ikke det er kampen mot uheldig engelsk innflytelse som er det viktigste nå, så jeg har inntrykk av at *det* er ei holdning som har slått gjennom på nokså brei front. Påvirkninga fra engelsk er et spørsmål som har vært oppe i flere tiår nå, internasjonaliseringa av kulturen har jo foregått lenge, men det er ikke før de siste åra at spørsmålet har kommi veldig sterkt fram – så sterkt fram at det er grunn til å dvele en del ved det.

Når det gjelder engelsk fagterminologi og administrasjonsspråk, vil jeg nevne oljespråket, som en har job-

ba en del med ikke minst i 80-åra. (I det hele tatt har normeringsorgana vært mye opptatt av fagterminologi de siste åra.) Språket i oljeindustrien var i utgangspunktet engelsk. I oljevirksohmeta kan den utstrakte bruken av engelsk av og til ha alvorlige følger. Mange oljearbeidere skal ha hatt problemer med å forstå engelske sikkerhetsinstruksjoner eller delta i tarifforhandlinger fordi dem blir ført på engelsk. Statoil går, på eget initiativ, inn for en fornorskningpolitikk, og det er gjort mye for å gjøre oljeterminologien norsk.

Et synspunkt som har kommi sterkt fram i normeringskretser i det siste, er at en bør unngå det en kaller *domenetap*, dvs. at ikke engelsken overtar som språk på et bestemt område i samfunnet, f.eks. i oljevirksohmeta eller i vitenskapen.

Når det gjelder engelsk påvirkning mer generelt, har Norsk språkråd i 90-åra starta noe dem kaller *Aksjonen for språklig miljøvern*, en kampanje som dem legger svært stor vekt på og som har tatt forholdsvis bra av (Venås 1991b presenterer kampanjen). Med denne aksjonen vil Språkrådet bl.a. vise at norsk er et like rikt språk som engelsk, dem vil peke på at ikke alle nordmenn behersker engelsk (altså at engelsken kan fungere udemokratisk), og dem mener at engelske innslag i norsk kan skape rot i det norske språkssystemet. Språkrådet har særlig konsentrert seg om to målgrupper: *næringslivet* og *ungdom*, begge med tanke på bl.a. engelsken som fins i *reklamen*. En har likevel også henvendt seg til allmennheta. Et sentralt innslag i kampanjen er å fokusere på de mange engelske butikknavn og å oppmuntre butikker med morsomme norske navn.

Kampen for å demme opp for den engelskspråklige påvirkninga er altså nokså aktiv i Norge. Den bør likevel ikke gå fri for kritikk. Kampen mot såkalt "anglonorsk" kan bl.a. ses i det språk/makt-perspektivet vi var inne på tidligere, noe som også kommer klart fram i argumentasjonen i Wiggen 1990. Det går an å hevde at engelsken har høy status og prestisje og dermed makt. Derfor kan det være verdt å ta en titt på kapittel 6 i de to siste utgavene av Blakars *Språk er makt* (opprinnelig trykt i Kleiven 1979). Der vurderer Blakar kritisk språk/makt-analysene i Norge i 70-åra. Han kommer bl.a. til at argumentasjonen tross alt var bastant med få motforestillinger, upresis og slagordprega, dårlig knytta til generell teori og lite knytta til gode empiriske undersøkelser. Mitt bestemte inntrykk er at anglonorsk-argumentasjonen på 90-tallet passer som hånd i hanske til denne beskrivelsen. Jeg vil bare gi noen eksempler.

For det første: For en nokså nøytral iakttaker virker det som at drivkreftene i Språkrådet har en motstridende og uavklart argumentasjon. Geirr Wiggen (1990) sier utvetydig at han ikke er bekymra for framtida til det norske språket, men utelukkende for hva den angloamerikanske kulturimperialismen gjør med oss her og nå. Andre kan derimot gi inntrykk av at engelsken på lang sikt vil medvirke til å kvele hele det norske språket. En får i det minste *inntrykk* av at kampanjen er starta opp på et følelsemessig grunnlag, uten at folka bak har diskutert grundig nok hva motiva skal være.

For det andre later en ikke til å ha tenkt nok over for-

holdet mellom på den ene sida engelsken som et middel til gruppesolidaritet blant ungdom med brodd mot voksensamfunnet og på den andre sida engelsken som formidler av kommersielle verdier. I et slags organ for det norske hip hop-miljøet som heter *Fatcap*, foregår det mer på engelsk enn på norsk. Men dette miljøet legger vekt på skapende utfoldelse av ungdom – breakdance, rap, graffiti – og solidariserer seg med tilsvarende miljøer i utlandet. Forholdet mellom gruppesolidaritet og kommersialisme trur jeg kan være nokså *innfløkt* og jeg har mistanke om at dette kan arte seg nokså ulikt fra ungdomsgruppe til ungdomsgruppe. Her er ikke verden så enkel.

Et tredje og siste eksempel: Anglonorsk-motstanderne bruker ofte uttrykket "unødvendige lån fra engelsk". Men jeg har hittil ikke sett at dem har presisert hva *det* betyr, på en detaljert og vitenskapelig nøktern måte. Einar Haugen avviste nødvendighetsbegrepet i *The Norwegian Language in America* (Haugen 1953 s. 373f). Uansett har jeg ikke fått med meg hvilken teoretisk forståelse en bygger på når en klassifiserer lånord som "nødvendige" og "unødvendige".

Jeg nevnte at mange ser kampen mot anglonorsk som den viktigste oppgava i dag. På baksida av Språknytt nr. 3 1988 gjenga redaksjonen en tegning som hadde stått i Adresseavisen. Den forestilte to personer som hadde en strid med hverandre, der den ene bar et skilt med "riksmål" og den andre et skilt med "nynorsk". Bak de to var det et vell av skilt med utenlandske firmanavn. Den ene mannen sier: "Det har aldri slått deg at vi begge har tapt?" Språknytt-redaksjonen kommenterer tegninga bl.a. slik: "Som vi ser, er bakgrunnen for den tradisjonelle språkstriden bokstavelig talt blitt helt annerledes enn den var". Det bør likevel ikke ses som opplagt og udiskutabelt at synet som kommer til uttrykk her, er helt riktig. *Har* virkelig bakgrunnen for den norske språkstriden blitt en helt annen med "anglonorsken"? Dette er en alvorlig konklusjon på et viktig spørsmål, som krever at en har en viss kritisk distanse til emnet, noe som later til å være mangelvare i anglonorsk-debatten. Den tradisjonelle norske språkstriden dreier seg om sånt som hva slags norsk talemål som skal ligge til grunn for skriftspråksnormalene. Vi kan i det minste nøytralt konstatere at sånne spørsmål ikke er så veldig "inne" i det sosiolingvistiske klimaet i Norge i 1993, mens anglonorsk er et populært tema.

Helt *glemt* er de tradisjonelle språkspørsmåla likevel ikke noe sted, og i en viss grad kan dem fortsatt være levende, bl.a. i lokale avstemninger om bokmål eller nynorsk skal være opplæringsmål i skolen. Et forslag om at trikkestasjonen *Majorstuen* i Oslo skulle skifte navn til *Majorstua*, førte prompte til et innslag i Østlandssendinga, med representanter fra Landslaget for språklig samling og Riksmålsforbundet i studio (se Språklig Samling nr. 2/3/4-1992).

Skriftspråkas status

Med det forrige avsnittet er vi allerede inne på det neste punktet: statusen for skriftspråka. Her tenker jeg både på *bruken* av varietetene og hvilke holdninger folk har til dem. Når det gjelder de to målformene våre, tar jeg utgangspunkt i *nynorskens* posisjon (det er den målforma som er minst brukt, og er dermed greiest å si noe om). Etterpå ser jeg på

ulike varianter av hhv. bokmål og nynorsk.

Ernst Håkon Jahr (1989 s. 90-91) sier at "den posisjonen nynorsken har i samfunnet no ved overgangen til 1990-åra, ikkje berre har blitt befestet, men utvida og utbygd, slik at denne målforma i dag alt i alt står sterkare enn ho nokon gong gjorde før krigen". I den grad en kan trekke noen konklusjoner av de spredte nedslaga jeg skal gjøre, indikerer dem i hvert fall at nynorsken heller har styrka seg enn gått tilbake de siste tjue åra.

Først nynorsk som opplæringsmål i skolen. Einar Hauge har en oversikt over utviklinga i den obligatoriske skolen fram til 1972. Da var det 17,3 prosent av elevene som hadde nynorsk, og prosenten skulle komme til å fortsette å synke de nærmeste åra. I andre halvdel av 70-åra stoppa tilbakegangen, og de siste åra har det t.o.m. *stigi* med noen få promille. I 1991 var prosenten 17,0 – pålittelige tall for 1992 er ikke klare. Det er særlig i Trøndelag og Agder at skolemålsprosenten har rast nedover. En kan si at en har nådd ned til det nynorske "grunnfjellet".

En har også mulighet til å få oppretta skoleklasser med den målforma som skolen ellers ikke bruker – dersom det melder seg nok interesserte. I skrivende stund ser det ut til at det skal bli en nynorsk parallellklasse i *Oslo* i 1. klasse på barneskolen – på Sagene skole. Det vil i så fall innebære noe helt nytt – at småunger i Oslo skal lære nynorsk, har inntil nå vært nærmest utenkelig.

Det har ikke vært nok *lærebøker* på nynorsk, og det er fortsatt ikke nok i yrkesfaga i de høyere skoleslaga. Læreboksituasjonen har likevel bedra seg en god del sia 70-tallet.

I prinsippet skal det være minst 25% nynorsk i *Norsk rikskringkasting*. Dette blei vedtatt i 1970, da nynorskprosenten lå på 11-12. Etter den tid har det svingt mellom 15 og 20 prosent.

Tabellen i neste spalte viser oversikten (pr. mai 1993) over hvilken målform kommunene i Norge har gjort vedtak om å kreve i korrespondanse og annet skriftlig materiale fra staten. Av de 439 kommunene har 169 krevd bokmål og 115 nynorsk. 155 er nøytrale, men *det* omfatter også kommuner som ikke har gjort noe vedtak. Bokmålet pleier å dominere der en ikke formelt har vedtatt nynorsk. I det seinere har to kommuner, i hhv. Sogn og Fjordane og Rogaland, gått over fra å være nøytrale til å bli nynorskkommuner. (Ellers har en del kommuner slått seg sammen i det siste, særlig bokmålskommuner.) I 1980 blei det vedtatt ei ny lov om målbruk i det offentlige, der det blir slått fast at bokmål og nynorsk er jamstilte målformer der. Nynorskopplæringa i staten har blitt styrka i 80-åra, og i 1987 blei det fastsatt at minst 25% av dokumenta fra sentrale statsorgan skal være på nynorsk, men det er fortsatt et godt stykke igjen til det målet er nådd. Og det skal fortsatt være en del dårlig nynorsk å se.

Jeg vil tru at det ikke har vært noen særlig endringer i holdningene til bokmål og nynorsk hos folk flest sia 70-tallet. Fortsatt er det nok mange, i det minste i Oslo og langs Oslofjorden, som ser på nynorsken som et "fjøsmaal" og i beste fall mener at målforma er fin til sitt bruk, f.eks. i lyrikk. Det vil si at en del ikke ser nynorsken som et vanlig bruksspråk på linje med bokmål. Tidligere i år kom

Kommunar som har kravd

Fylke	Kommunar som har kravd		
	kommunar i alt	Bokmål	Nynorsk Nøytral
01. Østfold	22	19	3
02. Akershus	22	18	4
03. Oslo	1		1
04. Hedmark	22	15	7
05. Oppland	26	9	8 9
06. Buskerud	21	13	3 5
07. Vestfold	15	15	
08. Telemark	18		8 10
09. Aust-Agder	15	4	4 7
10. Vest-Agder	15	7	2 6
11. Rogaland	26	3	10 13
12. Hordaland	34		31 3
14. Sogn og Fjordane	26		26
15. Møre og Romsdal	38	2	23 13
16. Sør-Trøndelag	25	9	16
17. Nord-Trøndelag	24	6	18
18. Nordland	45	25	20
19. Troms	25	9	16
20. Finnmark	19	15	4
Sum	439	169	115 155

Målvedtak i kommunene. (Norsk lysingsblad nr. 102, 6.5.93.)

sjølveste dronning Sonja, på 125-årsjubileet for nynorskforlaget Det norske samlaget, i skade for å gi uttrykk for at nynorsken var et fint språk "der hvor den er naturlig". (Men på den andre sida er det verdt å merke seg at dronninga altså *var* til stede på dette jubileet.)

Formelt sett er det stor valgfrihet innafor bokmål og nynorsk. Hver av de to målformene utgjør en skala fra det mest konservative til det mest radikale, der det er liten forskjell mellom radikal nynorsk og radikalt bokmål. Innafor bokmålet har ei nokså konservativ norm konsolidert seg. Denne varianten blir oppfatta som det mest *umar-kerte* skriftspråket. Dem som velger å skrive annerledes, må være forberedt på å stikke seg ut i de fleste sammenhenger de fleste steder i landet. De konservative formene som fortsatt ikke er med i bokmålsrettskrivinga, har jamt over gått tilbake i bruk de siste tiåra. De konservative substantivformene med endelsen *-en* i hokjønn som blei tillatt i 1981, kan derimot se ut til å ha styrka seg i lærebøker, i det minste tyder en undersøkelse av Eknes (1988) på det.

Det radikale bokmålet gikk fram en periode i 70-åra i noen miljøer, og fortsatt er det i hvert fall en del "småradikalt" bokmål å se bl.a. i lokalaviser – det inntrykket deler jeg med Almenningen o.fl. 1992. De radikale formene som står sterkast i dag, ligger nærmest opp til det folkelige Oslo-målet. Jamt over er radikalt bokmål lite brukt, og mange skoleelever, t.o.m. i lærerskolen, har veldig dårlig kunnskap om denne skriftvarianten. Et forsøk viste at 40% av de radikale, fullt tillatte, formene i en tekst blei retta som feil av gymnasiaster på en skole på Sørøstlandet. Nesten ingen lærebøker er på radikalt bokmål. (Om skoleverket og det radikale bokmålet, se Hansen

1989.) Skjønnlitteraturen kan ses som et slags fristed for det radikale bokmålet, i hvert fall når det gjelder *prosaen*. Mange mennesker oppfatter radikalt bokmål som stygt, kanskje særlig i Oslo-området. På dette punktet fins det vel å merke ingen språkholdningsundersøkelser.

De siste tjue åra har det trulig skjedd lite av endringer i hva slags nynorsk som blir brukt. Den vanligste nynorsken vil jeg anta ligger omtrent midt på skalaen for konservativt-radikalt; utprega konservative og radikale nynorskformer er ikke så veldig vanlige. Tradisjonelt har en hatt ei puristisk holdning til gamle nedertyske lånord og avledningsaffiks i nynorsken. Denne holdninga har blitt myka opp, men står etter mitt syn fortsatt veldig sterkt. Bruker en et ord som fortsatt er sjeldent i nynorsk, trass i at det er i bruk i vanlig norsk talemål, risikerer en å møte til tider nokså harde verbale reaksjoner fra omgivelsene, og da like gjerne fra folk som sjøl er bokmålsbrukere. Dette har jeg iallfall erfart sjøl ei rekke ganger.

Avslutning

Vi har vært på ei rundreise i det sosiolingvistiske Norge, i hvert fall ei *tematisk* rundreise. Mange savner sikkert flere emner, men intensjonen min har egentlig ikke vært å gi et heldekkende bilde. Viss jeg skulle tatt opp alt som jeg ideelt sett burde tatt opp, ville det blitt ei summarisk oppsummering. For bare å nevne noe, har jeg ikke kommi inn på de språkpolitiske organisasjonene, jeg har ikke sagt noe om språket på Svalbard og heller ikke noe om sjargong. Noen venter vel også at en alltid skal komme inn på *EF* nå for tida, men det må dessverre hvile denne gangen.

Til slutt vil jeg antyde noen konklusjoner på den sosiolingvistiske situasjonen i Norge i 1993. En av konklusjonene kan være at verden blir mindre, internasjonalt så vel som nasjonalt. Det lokalt avgrensa, enten det er det norske språket eller bygdedialekter, må ta opp i seg elementer utenifra. Dialektbruken som sådan står seg imidlertid svært så godt, og jeg trur egentlig at det i det minste ikke er noen grunn til panikkarta atferd når det gjelder bruken av norsk språk heller. En kan også konstatere at oppmerksomheta for tida i stor grad er vendt mot anglo-amerikansk innflytelse og ikke så mye mot de tradisjonelle norske språkstridsspørsmåla.

I tilknytning til de tradisjonelle spørsmåla åpner det seg likevel interessante perspektiver. Rett nok ser det konservative bokmålet ut til å ha konsolidert seg, og det samme kan for så vidt sies om nynorsken. Men det "høyere" talemålet går tilbake, særlig utafor Oslo, samtidig som vi ser tendenser til at det folkelige Oslo-målet utvikler seg til en slags nasjonal substandard (jf. punktet om talemålsutviklinga over). Kan dette sistnevnte talemålet så å bli standard nok til å tevla skikkelig om å være normgrunnlaget for det skrevne bokmålet? Vi ser allerede at det i stor grad har blitt normgrunnlaget for det radikale bokmålet.

Anvendt og/eller tilvist litteratur

- Almenningen, Olaf o.fl. 1992: *Språk og samfunn gjennom tusen år. Ei norsk språkhistorie*. (5. utg.) Oslo
- Blakar, Rolv Mikkel 1989: *Språk er makt*. (5. utg.) Oslo
- Bull, Tove 1991: Prinsipp og ideologiar bak norsk rettskrivningsnormering. I Sandøy o.fl. 1991
- Eknes, Ingvild 1988: Læreboknormal og lærebokspråk. *Norsk Lingvistisk Tidsskrift* nr. 1/2
- Fintoft, Knut og Per-Egil Mjaavatt 1980: *Språksosiologiske forhold i Trondheim bymål*. Trondheim
- Gabrielsen, Finn 1984: *Eg eller je? Ei sosiolingvistisk gransking av yngre mål i Stavanger*. Oslo
- Hansen, Pål Styrk 1989: "Hvor blei det av det radikale bokmålet?" *Språklig Samling* nr. 3
- Haugen, Einar 1953: *The Norwegian Language in America. II: The American Dialects of Norwegian*. Philadelphia
- Haugen, Einar 1975: Språket: en sosiolingvistisk profil. Natalie Rogoff Ramsøy og Mariken Vaa (red.): *Det norske samfunn Bd. 2*. (2. utg.) Oslo
- Jahr, Ernst Håkon 1976: Litt om bruk av tjukk *l* i Oslo bymål. I Else Ryen (red.): *Språk og kjønn*. Oslo
- Jahr, Ernst Håkon 1989: *Utsyn over norsk språkhistorie etter 1814*. Oslo
- Jahr, Ernst Håkon (red.) 1990: *Den store dialektboka*. Oslo
- Kleiven, Jo (red.) 1979: *Språk og samfunn*. Oslo
- Lundeby, Einar 1986: Det språksosiologiske klima i Norge 1985. I *Språk i Norden 1986*
- Papazian, Eric 1987: Bymåla og utviklingstendensene i norsk talemål i dag. *Språklig Samling* nr. 3
- Papazian, Eric 1991: Norsk språknormering i dag. En analyse av Norsk språkråds normering av bokmål det siste tiåret. I Sandøy o.fl. 1991
- Sandøy, Helge 1985: *Norsk dialektkunnskap*. Oslo
- Sandøy, Helge o.fl. (red.) 1991: *Språkideologi og språkplanlegging i Noreg*. Bergen
- Solberg, Roger 1989: Rettskrivningsvedtaket av 1981. bokmål – bakgrunnen og forløpet. *Språklig Samling* nr. 1 *Språknytt* nr. 2 1990. (Spesialnummer om Aksjonen for språklig miljøvern.)
- Tannen, Deborah 1992: *Det er ikke det jeg sier!* (Norsk overs.) Oslo
- Torp, Arne 1988: "Hu skøyt høl i huet." Noen tanker om "udanna østnorsk". *Språklig Samling* nr. 4
- Ungdomen i Bergen går bort frå "nu" og "efter". *Nytt fra Universitetet i Bergen* nr. 3 1985. (Trykt opp i *Språklig Samling* nr. 2 1985.)
- Venås, Kjell 1991a: *Mål og miljø. Innføring i sosiolingvistik eller språksosiologi*. (3. utg.) Oslo
- Venås, Kjell 1991b: Orientering om aksjonen for språkleg miljøvern. I *Språk i Norden 1991*
- Vikør, Lars S. 1988: *Språkplanlegging. Prinsipp og praksis*. Oslo
- Wiggen, Geirr 1990: Til forsvar for norsk kulturbevissthet og identitet. *Språklig Samling* nr. 3/4

Eilert Sundt og norsk språkhistorie

Av Magne Myhren

Når me ser på norsk språkhistorie i tidbolken 1850-75 og arbeidet med å gjera det danske målet i Noreg norskare, både i ordtilfang og syntaks, er det eitt namn som tykkjest vanta i alle utgreingar om emnet; det er Eilert Sundt. Og det er ei underleg utegløyning, for ingen i samtida skreiv meir om norsk liv og arbeid enn han. Rekna etter stykke i *Folkevennen* og fyrsteutgåver er det prenta kring 8000 sider av Sundt. *Verker i utvalg* fyller kring 3000 tettprenta sider, men med tilsvarande sidestorleik og prent ville sidetalet truleg ha nærma seg 4000 sider om alt hadde vore med. Med desse skriftene grunnla Sundt norsk samfunnsgransking. Men han kjem med verdfulle språkvitskaplege innkast med, serleg gjeld det "ord og gjenstandsgransking" - det som tyskarane 30 år etter Sundt var dåen, kalla "Wörter und Sachen".

Mannen og livsverket

Eilert Sundt kom til i Farsund i 1817. Han gjekk på gymnas i Stavanger og tok artium i 1835; etterpå studerte han teologi og tok eksamen med innstilling i 1846. I nokre år var han universitetsstipendiat i dogmatikk og kyrkjesege. Men snart kasta han seg over folkelivsstudiet; i fyrste venda tykkjest fantane å ha fengt interessa; etterkvart utvida han arbeidsfeltet so det femnde om norsk arbeids- og folkeliv i det heile. Frå 1850 til 1869 hadde han statsløn til å driva folkelivsgransking; 1858-66 styrde han *Folkevennen*, og der skreiv han nær 1400 sider, mest ein tredjedel av sidetalet. Men då tykte andre i folkeopplysningslaget han vart for lærd, og dei vraka dei honom som redaktør i 1866. Tri år seinare strauk fleirtalet i Stortinget, med Johan Sverdrup og Søren Jaabæk i brodden, statsløyvinga til granskararbeidet hans. Han fekk heller ikkje den prisen som var oppsett for boka *Om renligheds-stellet i Norge*.

Frå 1870 til han døydde i 1875, var han prest på Eidsvoll. Men det vart ei ulykke for folkeopplysningsmannen og granskaren Eilert Sundt. Både indremisjonen og storbøndene kom på kant med honom, og bispen meinte han vanrøkta embetet. I dette prestekallet, som Stortinget gav Sundt i vederlag for granskarlønna, sette han ikkje varande merke etter seg.

Eilert Sundt arbeidde for ålmenn folkeopplysning og meinte at vitskapleg arbeid høyrde heime i slik verksemd; difor skreiv han alle bøkene sine i eit einfelt språk. I 1864 skipa han Christiania Arbeidersamfund og heldt populærvitskaplege foredrag om emne han granska i. Han var heimkjend i den bokheimen vår kultur er tufta på; han las Sakuntala og Homer, Dante, Edda og Njåla med like stor

ihuge som Bibelen. I møte med ålmugen på landsbygdene fann han snart ut at det kunne stå låkt til med den praktiske lese- og skrivekunna; dette gjorde Sundt til ein varm-huga talsmann for gode folkeboksamlingar, og han talde ungdomen til aktivt sjølvstudium både i teoretiske og praktiske emne. Han ville ha yrkesopplæring for jenter og gutar, tufta på heimlege arbeidslivstradisjonar. Han tala og skreiv for svømjeopplæring i kystbygdene for å få ned tallet på drukningsulykker mellom fiskarar og sjøfolk. Han gledde seg over alt han kunne kanna til seg av opplysningar om norske tilhøve, og like mykje brann han etter å gjera denne kunnskapen kjend:

Jeg synes i det hele taget, at jo bedre jeg forstår tingene, desto mere finder jeg, som jeg kan glæde mig over at forstå. Jo mere jeg øver mig i at lægge mærke til folkets arbejde, desto mere ser jeg af den forstandighed og tålmodighed og fremadstræben, fast overalt hvor jeg vender øiet i det kjære fedreland (Verker 7:241).

Han planla å skriva *det norske arbeidets historie*, men det fekk han ikkje levedagar til.

Kunnskapar i språk og om ordtilfang

Eilert Sundt var overlag språkkunnig. Ved sida av hebraisk og klassiske mål ser det ut til at han las alle vesteuropeiske mål; han eigna til seg noko kunnskap i finsk og samisk; han lærde seg fantemålet og sette seg godt inn i norrønt mål og islandsk - og i norske målføre, "særlig når det gjelder tekniske ord som har forbindelse med hans sakstudier" (Refsum 1941:73). Han er den fyrste her til lands som i nemnande mon granska terminologi knytt til arbeidsli-

vet. Denne sida av livsverket hans tykkjest i ettertid å ha vore eit ukjent lende for språkfolk. Sundt hadde ei visuell evne til å skildra gjenstandar og til å gjera tydingane klare. Innsatsen med norsk ordtilfang vert enno meir imponerende når me veit kor lite han hadde å hjelpa seg med av ordbøker for norsk mål frå eldre og nyare tid. Det som fanst var: Aasen 1850, Björn Halldórsson 1814, Sveinbjörn Egilsson 1860 og Eiríkur Jónsson 1863; då dei fyrste hefta av Fritzner 1867 tok til å koma ut, tidleg i 1860-åra, skreiv Sundt at “med denne fortreffelige bog” gledde Fritzner alle som studerte gamalnorsk (Folkev 1862:561). Og det at Sundt la seg etter å utvida kunnskapane i norsk mål og målsoge, syner venskap og omgjeving med Sophus Bugge, Rudolf Keyser og Ivar Aasen.

Sernorsk ordtilfang i dei einskilde skriftene

I åra 1852-73 sende Sundt ut innpå 20 bøker eller store utgreiingar. Om me går ut frå *Verker i utvalg* 1-11 (1974-78), kan me sjå i kor skiftande mon det norske ordtilfanget er nytta. Minst gjevande er skriftene *Om Piperviken og Russeløkbakken* og *Om fattigforholdene i Christiania. Om fant- eller landstrygerfolket i Norge* har ikkje so mykje av sernorske ord, men Sundt har lange utgreiingar om ord som: *fant, skoier, tater, vandring (stor- og småvandring)* og *zi-geuner* o fl. Han har dertil ei utgreiing om fantemålet, romani og rodi, og set opp ordlistar. *Om Røros og omegn* har glimt frå bergmanns- og gruveverksemd. Det er vel fyrste gong at ord frå gruveliv her til lands kjem på prent i ei norsk kjelde. Skriftene, *Harham* og *På havet*, inneheld mange ord frå kyst- og fiskarliv — og nemne på båtar og båtdelar; dertil greier han ut om fiskemed og namn på fiskeplassar. Dei andre bøkene har mykje ord frå norsk arbeidsliv, serleg husstell, reinsemd og samversliv — likeins mangt som har med hus og husbyggjing å gjera. Her må ein serleg nemna: *Om bygnings-skikken på landet i Norge, Om husfliden i Norge, Om renligheds-stellet i Norge* og *Om huslivet i Norge*. Det er òg grunn til å dra fram mange stykke i *Folkevennen* om folketro og skikkar og om omgangs-ordlag, t d “god dag”, “takk for sist”, “singott” o. m. a. Sundt er truleg den fyrste og langt på veg den einaste som har skriva om norsk språk i bruk på denne måten.

Døme på norsk skrivemåte i ordtilfanget

Det eg skriv her, byggjer på utskrivni tilfang or Sundt-skriftene i ordarkivet ved Avdeling for leksikografi, Underavdeling for nynorsk (Universitetet i Oslo).

Verker i utvalg er ekserpente, likeins tekster i *Folkevennen* og sumt anna. I tekstene kan orda te seg med skiftande skrivevis; dei kan ha rein norsk skrivemåte, t d *barn-låk, skogleides*; dei kan ha ein norsk og ein dansk lekk, *bunød* for “bunaud”, og heile ordet (ogso bae eller alle lekkjene i ei samansetjing) kan ha dansk form, t d *almin-dingskov* for “allmennings-skog”.

Orda er ekserpente etter fylgjande rettesnor: Alle norske ord med full eller delvis norsk stavevis, t d *fyredugurd, vassbåd* (‘båt nytta i innsjøar og elvar’ i motsetnad til ‘havbåd’) er med; likeins ord med rein dansk stavevis når dei gjev att eit norsk nemne eller omgrep, t d *omhvarv* for “omkvarv”.

Døme på stavemåtar i ein del ålgjengde ord

Sume ord har jamt eller oftast dansk form, ogso i samansetjing jamvel om eine lekken kan ha norsk stavegjerd:

birk for bjørk, *bod* (men òg *bu, buå*), *båd* for båt (men *vassbåd*), *flad* for flat, *fod* for fot (men *kråkefod*), *gilder* for gjeldar, *grande* for granne, *hjem* for heim, *kurv* for korg, *mager* for makar, *mand/mænd* for mann/menn, *plov* for plog (men *plovonn*), *sø* for sjø (men *sjølaug, sjøtrøye, sjøvegn, sjøvåd*), *vold* for voll (men *sætervolde*).

Andre ord har oftast norsk eller tilnærma norsk stavegjerd:

akershusisk, atåt, band (på båt), *berg, bit, bite, botten* (= botn), *brok* (= bukse), *bråte, bråteland, -rug, bu s, bu v, budeie, bunad, evje, fure og furu, gjente, gjentunger, gjerde og gjærde, gjeter og gjæter, hage, haug, hei og heiebygd, heie-gårde, heieslått* (men *lyngheder*), *helle, kjær, ring, krote, kvarv* (på båt), *kveite* (fisk), *kveld, lag, laug, lauge v, lauvbusk, -kjerv, li(d), ljå, lott og lut* = ‘del’), *lut* (= såpe), *myr, not, næpe, onn* (men *høonn*), *prat, prate, rype, sag, sau, saum* (men *klinksøm* = ‘båtnagle’), *saup, sei(d), skard, skaut, skei(d), skrei, slätte, sope, spike v, stamn, staur, stue* (men *lågstugu*), *støl, sæter* (men *sæterpige, -volde*), *teig, teine, tvoge, unge, urd, vanfør* adj, *vass-, -åt* part, *åtte* (pret av eiga).

Om ordtilfanget elles

Det er verdt å peika på at Sundt har eit ordtilfang som dei fleste kjenner; han nyttar lite romansk-greske og tyske lå-nord. Dette er med og gjer skriftene hans lite tunglesne, men her har ogso syntaktisk utforming mykje å seia; det skal me sjå meir på nedanfor.

Eit døme på terminologi

Endå om det kryr av norske ord og skrivemåtar i mange av tekstene, og det er viktig å minnast Sundt for det at han la seg etter å nytta norsk ordtilfang, gjorde han enno meir av seg som terminologigranskar. I alle dei emne han skriv om, er han svært omhugsam med å få med “fagord” eller nemne som knyter seg til gjenstandar og arbeidsgang.

Nedanfor skal eg syna korleis Sundt skreiv om og uttydde termar frå eit kvinnehandverk: å “strikke strømper”. Det gjeld verba *binda, pota, spøta*, og substantiva *bunding* og *spøt*.

Sundt reknar *strikke* for eit lånord frå tysk. I norsk nytta ein austanfjells *binda* (binde, bitte) og *bunding*, vestanfjells *spøta* (*spøda*) og *spøt* (*spød*); på Jæren sa dei *pota* (*poda*).

Han nemner at *binda, spøta* og *strikka* merkjer to slags bindemåtar, og tilsvarande skilnad meiner han det er mellom *spøta* og *pota*.

Han skildrar tre slags måtar å binda på:

- 1) *holde i den nedre ende af strikkepinden og stikke den øvre ind i masken, så slippe taget og løfte armen og hånden op for at slå tråden om spidsen;*
- 2) *holde i pinden høit opp og ikke slippe taget, men have*

EILERT SUNDT.

tråden liggende på høire pegefinger og slå den om pindens spids ved en bevægelse af fingeren alene, endelig 3) holde pinden på sistnævnte måde, men have tråden liggende på venstre pegefinger og tage den på spidsen af pinden ved at stikke gennem masken og gribe opover og igjen vride indunder (Verker 8:236-7).

Den fyrste måten skal vera den eldste, dvs *binda* - *bunding* og *spøta* - *spøt*, den tredje måten skal vera finare og meir fornem, dvs *striikka* og *pota*:

Det hjemlige ord *binde* betegnede ikke alene strikketeknikken i almindelighed, men tillige i særdeleshed den gamle bondemåde at strikke på, medens det fremmede ord *strikke* da brugtes om den mere fremmede måde (Verker (239)).

Her ser me kor næmt Sundt har skildra ein arbeidsgang — både koss ein held og fører bundingsstikker og tråd, og koss ein nyttar fingrar og hand. Samstundes har han gjort greie for det språkhistoriske tilhøvet mellom orda *binda*, *spøta* og *striikka* og utbreiing i bygdemåla (Verker 8:236-39).

Setningsforming

I språkhistoriske framstillingar vert det jamt peikt på at Asbjørnsen og Moe norska opp setningane og gav att eventyr og segner i god norsk forteljestil. Der var dei ny-

skapande og sette merke etter seg for alle tider, men om Asbjørnsen og Moe var norske i “tussestil og haugebutale” (Vinje 1916:302), so har norsk stil fleire sider. Den sakprosaen eventyrkongane sette på papiret kunne stundom vera både turr og knudrut. Der ytte dei lite som kunne verka til fornying.

I arbeidet med å skapa ein sakprosa tufta på norsk setningsbygnad og setningskjensle, ser det for meg ut til at Eilert Sundt var ein stor nybrottsmann. Det er merkeleg at ingen stilgranskar har sett på skriftene hans med eit slikt perspektiv.

Alt i fyrste boka, *Om fante- eller landstrygerfoket i Norge* (1850, ny utgåve 1852), er syntaksen og framstillingsmåten i samhøve med noko han ordla fem (tre) år seinare, og desse grunnsetningane gjennomførde han i alt han skreiv:

Jeg lægger an på at skrive så, at den almene mand, som jeg veed ikke er videre vant til at læse det slags skrifter [statistiske oversyner], skal kunne læse denne bog uden altfor stor vanskelighed og kjedsomhed (Verker 2,184).

Einskilde unorske drag kan me nok finna i syntaksen hans, soleis: einfeld bestemming: *den nedre ende, det hjemlige ord, den gamle bondemåde, det tydske sprog, den forbiflydende bæk*; samansette relativ-adverb: t d *derpå, hvoraf* o a; partikkel framfor relativpronomen: t d *de bønder, hos hvem der ikke er samling det ene år...*, innskotne partisipp-konstruksjonar som underledd framfor nomen: *det før nævnte tidsrum, den adspredt liggende husklynge*, slik konstruksjon etter genitiv: *de gammeldagse bønders efter hver egn afpassede brugsmåde*. Han nyttar genitiv der me i dag heller vil ha partikkel, samansetjing eller omskriving med verb, t d *pindens spids, bygdens skik, ildstedets historie, forstandens begreber, viljens retninger*.

Han nyttar ofte *der* som førebels eller formelt subjekt, men det kan ogso hanga saman med målførebakgrunnen hans, Vest-Agder, for i dei lutene av landet er *der* nytta på den måten i staden for *det*.

Endå om ein kan finna innslag or gamalt stivvore kansellimål, er hovudinstrykket likevel at Sundt skreiv grei prosa; setningane flyt lett. Sume av periodane hans kan vel stundom te seg noko lange ut frå våre vanar; men dei fell oftast godt inn i syntaksmønstret i notidsnorsk.

For å finna ut av dette — korleis han byggjer opp setningar og periodar, og kor lange dei einskilde einingane kunne vera — tok eg for meg 8 tekstdøme på ei halv til vel ei sides lengd or *Verker i utvalg*; det var i alt 51 periodar, dvs det som stod mellom to punktum. Av desse hadde den kortaste 3 ord, den lengste hadde 159 ord. To periodar hadde mellom 3 og 9 ord, fem mellom 10 og 19 ord, elleve mellom 20 og 29 ord, seks mellom 30 og 39 ord, seks mellom 40 og 49 ord, fem mellom 60 og 69 ord, tre mellom 70 og 79 ord, ein hadde 83 ord, ein hadde 100 ord og ein 159 ord.

Men når mange av desse periodane ser så lange ut, heng det saman med at han ofte nytta semikolon og komma der me no heller nyttar punktum. Ei eining på 27 ord vert soleis to: på 11 og 16 ord. Ei eining på 59 ord vert to:

Om ordet "stue"

Tekstdøme, teke frå Verker 9:85-86, sett opp slik at setningsbyggnaden går fram.

Indretningen af selve stuen eller det egentlige beboelses-værelse retter sig i meget og mangt efter ildstedets art, så ildstedets historie bliver tillige stueskikkens historie.

Hvad ildstedet har havt at betyde for stuen, det har man en forestilling om ved at lægge mærke til, at selve navnet stue sikkerlig har taget hensyn til det.

Overalt vil man nemlig finde, at dette navn efter den oprindelige talebrug betegner et hus (værelse), som er bygget og indredet så, at det kan opvarmes og holdes varmt, uden hensyn til om det er beboelseshus eller ei.

Beboelseshuset på sæteren, hvor man kun holder til om sommeren, behøver ikke at kunde opvarmes,

og det heder heller ikke stue, men sæl;

navnet stue bruges derimod om et hus på gården, som ikke beboes, men som i fortrinlig grad er indrettet på at kunde opvarmes, nemlig badstuen.

I det tyske sprog forekommer samme ord (Stube) og i samme betydning;

i det engelske sprog derimod, hvor ordet ligeledes hører hjemme (stove), er det gået over til at betegne ikke et værelse, som kan opvarmes af en ovn, men selve ildrummet i ovnen eller kaminen —

en overgang i betydningen, som man finder sidestykke til ved det ord peis, som i vore østlandske bygder betegner et ildsted av en vis art, men som i andre lande, hvorfra ordet er indført (i Tyskland Pisel, o.s.v.), til dels betegner værelset, hvor sådant ildsted findes.

på 24 og 35 ord. Det synt seg at når me delte opp på denne måten, vart det 101 periodar, den lengste på 75 ord, den kortaste på 3 ord; gjennomsnittslengd var 25,5 ord.

So tok eg for meg 104 periodar i *Harham*, og der var gjennomsnittet 19,3 ord i kvar, fire hadde meir enn 40 ord, den lengste hadde 74 ord.

Endå om Sundt stundom kan ha noko lange periodar med mange leddsetningar, er ikkje slike lange einingar det vanlege. Av 43 periodar, or tri utvalde stykke, var det eitt setningsemne, 15 hadde ei setning, 14 hadde hovudsetning og ei leddsetning, 5 hadde hovudsetning og to leddsetningar, 2 hadde ei hovudsetning og tri leddsetningar; dei andre 4 periodane hadde seks, sju, åtte og elleve setningar.

Eg har alt gjeve eit døme på koss han skreiv under drøftinga av *binda* ovanfor, men som eit lengre tekstdøme tek eg med ei kort utgreiing om ordet *stove* — sjå ramma på førre sida. Der ser me koss han byggjer ei tekst opp både syntaktisk og logisk; me ser òg koss han skildrar innhaldet i ordet og kjem innpå etymologi. Eg har sett opp stykket slik at me ser overordna og underordna setningar.

Me ser at sume periodar og setningar er lange og kan ha tunge eller lange ledd, men dei er oftast klart oppbygde, og han kjem sjeldan med ordrike innskott som skiplar tanken; periodar med mange setningar hengjer han logisk i hop soleis at dei byggjer opp ei samanbunden tankerekkje. Ein må òg ha for augo at i dei lange periodane kan det vera fleire jamstelte leddsetningar: etter utsegnverb eller tilsvarande kjem det gjerne tri-fire jamstelte at-setningar, og han kan ha ei rekkje med relativsetningar til same korrelat. Men det verkar ikkje innfløkt. Mykje av det han skriv, kan gå inn i bokmålskrifter i dag utan at lesarane ville reagere noko serleg. Og prosaen hans er ofte lett å skriva om til nynorsk.

I arbeidet med å frigjera den norske sakprosasetninga frå det latinsk-tyske kansellimønsteret er det grunn til å tru at Sundt vart eit føredøme. Mange las han og kan ha lært av honom, serleg dei intellektuelle, t. d. Knud Knudsen og Ivar Aasen, likeins Jonas Lie og Aasmund Vinje, om eg skal nemna dei mest kjende.

Avrunding

Om det norske ordfanget hjå Eilert Sundt kan det vel frå eit overflatisk synspunkt seiast det same som om tilsvarande ordfang hjå norske topografiske forfattarar på 1700-talet og om andre dansk-skrivande nordmenn i Sundts samtid: Dei nyttar norske ord for norske ting og tilhøve. Det gjeld t d Wergeland — og Asbjørnsen og Moe i eventyr og segner — og Bjørnson og Ibsen i bondeforteljingar og historiske skodespel. Men Sundt har mykje meir av norsk ordtilfang, for han skreiv om fleire norske emne enn nokon annan hadde gjort før; der ville det ha vore plent ulagleg å nytta anna enn norske ord og termar.

Men Eilert Sundt høyrer heime i ein lingvistikk-historisk samheng au. Han er den fyrste her til lands som i nemnande mon driv med ord- og gjenstands-gransking og gjev ut store bøker og utgreiingar om norsk arbeidsliv og folkeliv, bygt på eigne åtgåingar og for det meste på sjølv-innsamla tilfang. Han skriv ord og nemne i god ortografi;

han ordlegg klare og visshøve definisjonar og kjem med mange opplysningar om bruk og samanheng — ofte utfyllt med innhaldsrike ord-historiske merknader og etymologiar — og med utsyner over geografisk utbreiing. Stundom syner det seg at Sundt er kjelda for opplysningar hjå Aasen. Men han skil seg ogso ut frå Aasen og andre ordbøker. Der ei vanleg definisjonsordbok stundom kan vera noko rund og vel ålmenn eller vantar opplysningar, er Sundt omstendeleg og har meir noggranne gjenstandskildringar. Om setningsforminga hans må det seiast at han er med og gjer den norske setningen meir einfald enn det som var vanleg i dansk-norsk sakprosa på den tid og tidlegare. Det ter tydeleg når me jamfører honom med P. A. Munch eller Henrik Wergeland og samtidige juristar og teologar på det verste. Sundt skriv klart og oversynleg, og emna hans stig lysande fram; han eggjar tankane og gløder lesehugen. Skriftene hans “er en stor prestasjon i fremstillingskunst og fortjener en ærefull plass i norsk prosahistorie” (Hauge 1974:355).

Note

I alle sitat frå Sundt er *aa* brigda til *å*, og stor førebokstav i namnord er bytt ut med liten.

Litteratur

Skrifter av Eilert Sundt:

Verker i utvalg 1-11. Oslo 1974-78

Folkevennen (red). Kra 1856-1866

Annan litteratur:

Aasen, Ivar 1850: *Ordbog over det norske Folkesprog*. Chra.

Aasen, Ivar 1873: *Norsk Ordbog*. Chra.

Björn Halldórsson 1818: *Lexicon Islandico-Latino-Danicum*. Kbh.

Christophersen, H. O. 1962: *Eilert Sundt*. Oslo.

Eiríkur Jónsson 1863: *Oldnordisk ordbog*. Kbh.

Fritzner, Johan 1867: *Ordbog over det gamle norske Sprog*. Chra.

Fritzner, Johan 1886-96: *Ordbog over det gamle norske Sprog*. I-III. Kra.

Hauge, Ingard 1974: Poetisk realisme og nasjonalromantikk. I Edvard Beyer (red): *Norges litteraturhistorie* 2. Oslo

Molbech, Christian 1833: *Dansk Ordbog*. Kbh.

Refsum, Helge 1941: Eilert Sundt, språksaken og bygdemålene. *Maal og Minne*

Refsum, Helge 1943: Til arbeidet med folkeminnene i 1840-70 årene. *Maal og Minne*

Skard, Vemund 1983: *Norsk språkhistorie 1814-1884*. Oslo

Sveinbjörn Egilsson 1860: *Lexicon poeticum*. Kbh.

Vinje, Aasmund O. 1916: *Skrifter i samling* 1. Kra.

Riksmålspropaganda i kulturhistoriske gevanter:

Samnorsktanken som naziideologi

Av Arne Torp

I 1992 kom det ut ei smakfullt utstyrt bok på over 250 sider med tittelen *Norge Ad Notam — En kulturhistorisk innføring*. Ett av de i alt 22 bidraga i boka har tittelen «Vårt sprog - finnes det?» og er skrevet av Aftenpost-journalisten Jan E. Hansen. Jeg har tidligere i år gitt en omtale av denne artikkelen i *Dag og Tid*, og jeg skal derfor ikke gjenta det jeg skreiv den gangen. Men ett av de punktene jeg berørte i den forrige omtalen, har jeg lyst til å komme litt nærmere inn på, nemlig den påståtte sammenhengen mellom nazirettskrivinga og tilbakeslaget for samlingsarbeidet i etterkrigstida. På s. 200 i boka står det nemlig følgende:

Man la også en pedagogisk argumentasjon til grunn for samnorskpolitikken [i mellomkrigstida]. Skriftsproget skulle nærme seg det norske folkemålet. Ikke så meget av nasjonale grunner efterhvert, skjönt de også ble fremført med styrke inntil den annen verdenskrig. Efterpå ble det vanskeligere å anvende det nasjonale samnorskargumentet. *I mellomtiden hadde nemlig samnorsken hatt en av sine ivrigste talsmenn i nazi-ministeren Gudbrand Lunde.* (Kursivering ved A.T.)

En må vel kunne si det er symptomatisk at Hansen staver Lundes fornavn feil (*Gudbrand* i stedet for det korrekte *Gulbrand*). At Lunde (1901-1942) var en av samnorskens «ivrigste talsmenn», er nemlig en sannhet med såpass store modifikasjoner at den nærmer seg sterkt å være en usannhet, som vi snart skal se.

Høsten 1992 ble det levert ei hovedoppgave i nordisk språk ved Universitetet i Bergen skrevet av Arne Tjelle, med tittelen: *Rettskrivinga av 1941 - Bakgrunn, politisk spel og ideologisk analyse*. Denne avhandlinga kommer for øvrig nå i serien *Nordica Bergensis* (nr. 2), som Nordisk institutt ved Universitetet i Bergen gir ut. I dette arbeidet gir Tjelle et langt mindre entydig bilde av språksynet til Lunde enn det som går fram av sitatet fra Hansen.

Minister Lunde og «quislingrettskrivinga»

Gulbrand Lunde var de to første åra av krigen minister for det nyopprettete Kultur- og folkeopplysningsdepartementet, som særskilt skulle verne om og utvikle den nasjonale kulturen. Ifølge Tjelle var Lunde «ei av dei drivande kreftene i partiet og ville truleg ha blitt arvtakaren etter Quisling om den historiske utviklinga hadde gått i ei anna lei og han ikkje hadde drukna i Romsdalsfjorden den 25. oktober 1942 då bilen han sat i, kørde utfor ei ferjekai.» Tjelle meiner også at Lunde «på ein måte representerte det offisielle språksynet til NS» (Tjelle 1992:108). Det er også klart at Lunde spilte ei helt avgjørende rolle i utforminga av den såkalte nazi-rettskrivinga av 1941, som gjaldt offisielt fram til frigjøringa i 1945. I skolen ble denne rettskrivinga neppe noen gang gjennomført fullt ut. Derimot ble den konsekvent og hardhendt gjennomført i aviser og ukeblader, noe en fort oppdager når en lesar den slags publikasjoner fra krigstida.

I boka om Quisling mener Hans Fr. Dahl at Gulbrand Lunde, som var biokjemiker av utdanning, først og fremst var naturvitenskapsmann og utviklingsoptimist, men samtidig «en historisk romantiker med stor fortrolighet med middelalderforskning og norgeshistorie.» (Dahl 1991:286).

Ut fra et slikt nasjonalt farga helhetssyn er det ikke underlig at Lunde var sympatisk innstilt til tanken om fornorsking av det dansk-norske bokmålet. Derimot var han langt mindre innstilt på å forandre nynorsken i retning av bokmålet — det var jo «halvdansk». Nazirettskrivinga betydde derfor for nynorskens del avgjort et steg i tradisjonell lei — symptomatisk i så måte er f.eks. obligatorisk infinitiv på *-a* (å *kasta*), jamstilling av såkalt *i*-mål og *a*-mål (*bygdi* og *husi* eller *bygda* og *husa*), obligatorisk *-or*-endelse i såkalte svake hokjønnsord (*visor*).

Bokmålsrevisjonen er atskillig mer tvetydig. Men det er i alle fall sikkert at Lunde sjøl ikke ville satt særlig pris på André Bjerkes karakteristikk ved tiårsjubileet for Ordet i 1960:

[...] den sprogpolitikk som Halvdan Koht i 1916 hadde lansert under det fengende slagord “nasjonal samling”, gjorde da også nye fremskritt i ly av okkupasjonen. I 1942 ble 38-rettskrivningen — med noen få og små modifikasjoner — tvangsinnført i hele den norske dags- og ukepresse, samt i all oversettelseslitteratur, ved et dekret av kulturminister *Gulbrand Lunde*.

Dersom Bjerkes påstand var riktig, måtte det i så fall være enorm avstand mellom teori og praksis hos Lunde — hans erklærte målsetting var nemlig nettopp å fjerne “det Kohtske knot”, som var den gjengse betegnelsen på 38-rettskrivinga i de kretser. Norsk-amerikaneren professor Einar Haugen, som har skrevet ei tjukk bok om norsk språkpolitikk i vårt hundreår, er da heller ikke på noen måte enig med Bjerke, og Haugen kan i alle fall ikke mistenkes for å være samnorskskiltninger. I denne boka karakteriserer han nazirettskrivinga slik:

Den nye rettskrivningen [...] var et underlig lappetepe som det tydelig var meningen skulle falle i smak hos de konservative i begge leirer. [...] De fleste valgfrie former fra 1938 ble fjernet; i stedet ble en del iøynefallende “nasjonale” former innført i rm. [rm. = bokmål]

(Haugen: *Riksspråk og folkemål* 1969:129)

Det er vel disse obligatoriske “nasjonale” formene i bokmålet som har fått Bjerke — og Hansen — til å trekke den forhasta konklusjonen at nazirettskrivinga for bokmålet var (minst) like radikal som 38-normalen. Eksempler på slike obligatoriske “radikale” former er *bjørk, bein, fram, gammal, heim, lauv, leik, veg* og ikke å forglømme det famøse *no* — “nu skal *nå* hete *no*”, som ei avis skreiv den gangen. Det er klart at når disse “nye” formene — pluss en del andre — plutselig dukka opp i aviser — også Høyre-avisene måtte pent følge den offisielle rettskrivinga den gangen! — så ville det uvegerlig gi folk inntrykk av at den nye rettskrivinga var veldig radikal — i alle fall Høyreprensa hadde jo fram til da brukt 1917-rettskrivinga i den mest “moderate” utgava.

Mot disse radikale formene kan en så stille andre klart konservative obligatoriske former som *gjemme, glemme, hull, kull, lyve, siden, trett, vinge*; dessuten ble fortidsformene *kunde, skulde* og *vilde* “gjeninnført” både i bokmål og nynorsk (disse formene var blitt erstatta av *kunne, skulle* og *ville* i 1938). Det er nok disse motstridende tendensene som får Haugen til å kalle 41-rettskrivinga “et underlig lappetepe”.

Folkemål kontra “høvisk” talespråk

Men den viktigste grunnen til at merkelappen “en av samnorskens ivrigste talsmenn” er misvisende når det gjelder minister Lunde, er den ulike *ideologiske* begrunnelsen for samnorskstrevet hos nazistene og hos i alle fall de fleste erklærte samnorskskiltninger både før og etter krigen. Når nazistene mislikte så sterkt “det Kohtske knot”, så var det ikke minst fordi tilnæringsforkjemperne med Halvdan Koht i spissen førte en *sosial* argumentasjon for re-

formene — det var *folkemålet* som skulle være grunnlaget — jamfør den kjente formuleringa “på norsk folkemåls grunn”. Denne begrunnelsen ligger så fjernt som vel mulig fra den Lunde brukte for sine reformforslag. Nazistene var ikke interessert i å lage noe folkelig skriftspråk, og Lunde unngikk da også omhyggelig betegnelsen samnorsk. I stedet bruker han uttrykket *høgnorsk* om det felles skriftspråket han vil ha i framtida.

Hva slags talemål dette “høgnorske” språket skulle baseres på, har visstnok ikke Lunde sagt noe konkret om, men Tjelle gjetter på at han kan ha tenkt i de samme baner som dommerfullmektig Odin Augdahl, som skreiv slik i det nasjonalsosialistiske bladet *Ragnarok* i 1938 (her sitert etter Tjelle 1992:116):

I ethvert land forekommer det både “høvisk tale” og bygdetale. Tingsproget, kirkesproget, “de gamle kultur- og trafikksteders sprog” er overalt forskjellig fra bygdemålene. [...] Istedentfor en norsk “høvisk tale” istedenfor et norsk samlende skriftsprog og høitidelig sprog fikk vi dansken. Og slik kom de norske bygde- og bydialektene til å mangle den samlende og regulerende faktor som et nasjonalt høvisk sprog, et nasjonalt skriftsprog, betegner. Slik ligger saken an. Det er bare på grunnlag av dette moment at sprogstriden i vårt land og uføret i sprogveien overhodet kan forstås.

Dette kommenterer Tjelle slik (1992:117):

Ut frå dette kan vi slutte oss til ei romantisk førestelling om at det høgnorske talemålet var noko som hadde eksistert i mellomalderen i offisielle samanhengar for eksempel på tinget og i kyrkja. Dette talemålet blei trengt ut av det framande danske språket, og det er framleis borte. Dersom vi ikkje hadde hatt dansketida, ville det offisielle talemålet ha vore annleis enn den danskklingande “dannede dagligtale”. Nasjonal Samling, her representert ved Gulbrand Lunde, tar derimot mål av seg å gjenskape dette tenkte talemålet og la denne uverkelege abstraksjonen vere rettesnor for tilnærminga mellom språka.

Det Gulbrand Lunde frykta mer enn noe annet, var at språket skulle virke *vulgært* — 38-rettskrivinga var *vulgarsert*, hevda han, og “beviste” dette ved å nevne eksempler som *galnedeia, klumpedeia, maggedeisa, kjeftausa, sjuska* osv. (Tjelle 1992:111).

Konklusjon — med polemisk sluttblem

Det er altså i og for seg riktig at Gulbrand Lunde var sympatisk innstilt til tanken om å få bare ett skriftspråk her i landet — men hvem er vel ikke det, dersom en sjøl kan få bestemme hvordan det felles skriftspråket skal se ut! For Lunde var det altså nasjonale og estetiske omsyn som telte mest — og kanskje en også kan si sosiale, men da ut fra et helt annet sosialt syn enn det folkemålssynet som alltid har dominert blant de som har gått inn for samnorsk både før og etter krigen — som vi ser av sitatet over fra

Ragnarok, dreide det seg hos NS-folka om ei romantisk forestilling om å basere skriftmålet på et "høvisk" talespråk.

Det er fristende å avslutte med å sitere fra et berømt foredrag den gamle radikaleren og seinere ikke ukjente riksmålsføreren Arnulf Øverland holdt i Universitetsaulaen i Oslo i mars 1940. Tittelen på foredraget var: "Er vårt sprog avskaffet?", og på dette retoriske spørsmålet svarte han et rungende ja, og sa blant annet dette (her sitert etter Haugen 1969:125; kommentaren mellom de to sitatene er Haugens):

"Det som kalles rettskrivningsreformen av 1938, er altså ingen rettskrivningsreform; men det er en opphevelse av våre to, hver på sin vis ypperlige skriftsprog, og innførelsen av et helt nytt sprog, bygget dels på talesproget i Oslo og Aker, dels på en rekke filologiske konstruksjoner." Det var noe av et sjokk å høre denne talsmann for proletariatet erklære: "Og hvis vi ønsker å forstå, hvad der er foregått, så er det dette, at arbejderklassen, efter å ha erobret den politiske makt i landet, gir uttykk for sin voksende selvbevissthet ved å beslutte, at det sprog, som arbejdsfolk i Oslo og de østlige forstædene taler, det skal være Norges sprog!"

Da 41-rettskrivinga ble lansert, skreiv en svensk aviskorrespondent slik (sitert etter Haugen 1969:131):

Quislingpropagandan meddelar att avsikten med det kohtska målet var att "införa proletariatets diktatur på det språkliga området". Det är, heter det, denna diktatur som nu skall brytas. Om två år skall det i det norske språket inte finnas en enda form kvar av dem språkforskaren Halvdan Koht införde.

Som vi ser, ser Øverland og "quislingpropagandaen" likt på 38-rettskrivinga, og hva mer er, de misliker den ut fra det samme språksynet.

Min hensikt med å stille opp disse to sitatene mot hverandre er sjølsagt ikke noe så avsindig som å antyde at Øverland "egentlig" var NS-sympatisør eller noe i den retning. Derimot mener jeg det er skjellig grunn til å hevde at det elitistiske språksynet som NS generelt og Gulbrand Lunde spesielt stod for, er mer i slekt med de framherskende synspunktene i Riksmålsforbundet og hos de mest "høgnorske" innafor målrørsla enn med den folkesideologien som alltid har dominert innafor samnorskbevegelsen. Derfor mener jeg også det er et drøyt stykke å utnevne Quislings kulturminister til ivrig samnorskmann. Han følte seg nok atskillig mer i slekt med andre språkpolitiske grupperinger.

Meninger om talespråk og dialekter i naboland

Av Arne Torp

Det er ingen hemmelighet at talespråk generelt og dialekter spesielt står høyere i kurs hos oss enn i de fleste land det er naturlig å sammenligne med, som det heter. Her er et par interessante eksempler jeg har støtt på i det siste som viser åssen i alle fall enkelte ser på den slags språk i Sverige og Danmark.

Det første eksemplet er henta fra en artikkel i nr. 2/93 av det norske bladet *Språk og språkundervisning*. Spørsmålet i tittelen "Kan fransmännen franska?" ville vel de fleste lesere av *Språklig Samling* oppfatte som reint retorisk, for hvem skulle vel ellers kunne fransk? Den svenske artikkelforfatteren er sikkert også klar over at de "feila" som franskmennene gjør, egentlig kommer av at de har en annen grammatikk i sitt talespråk enn den som kreves i offisiell skriftlig fransk, og hun mener kanskje også at talespråksgrammatikken ikke nødvendigvis er "feil", men det sier hun aldri rett ut i artikkelen, snarere tvert imot. Flere ganger finner vi uttrykk som "slarvigt tal-språk", der man gjerne griper til ord som *que* (= *at*, jf. norsk *fordi at*) "för att undvika mer tankekrävande uttryckssätt". Hun konstaterer også at såkalt omvendt ordstilling i spørsmål (som f.eks. *Kommer du?* på norsk) ikke er vanlig i fransk talespråk, fordi "omvänd ordföljd innebär ett extra tankearbete som man har en naturlig tendens

att undvika i det talade språket".

Hvor innlysende den siste påstanden er, ser vi lett ved å sammenligne med norsk — eller svensk! — der som bekjent ingen er så mentalt giddalause at de gir etter for denne "naturlige tendensen" og sier *du kommer* i spørsmål. Merkelig nok trekker ikke forfatteren den konklusjonen at skandinaver har større mental energi enn franskmenn, enda den ligger snublende nær...

Ei anna spenstig formulering har jeg støtt på i ei nyutkommen lærebok i dansk språk for norske morsmålsstudenter, med den fikse tittelen *Nei, sier du det!?* Forfatteren behandler her bl.a. de danske dialektene, som han uten særlig beklagelse konstaterer er på veg mot undergang. Dialekt er nemlig, hevder han,

en sproglig fattigdom, låst fast i det konkrete. Dialekt i streng, ensidig forstand er nærmere dyrets brølen end menneskesjælens ædle suk. I hvert fald i Danmark.

Forfatteren går dessverre ikke nærmere inn på hva slags dyrebrøl de danske dialektene ligger nærmest. Mon tro det kan være det samla brølet fra de tre løvene i det danske riksvåpenet?

Esperanto og interlingua

I forrige nummer av Språklig Samling hadde esperantisten Jon Rømmesmo et innlegg om verdensspråk. Der kom han med en del tanker bl.a. om språka esperanto og interlingua.

Esperanto blei i si tid lagd av den jødiske øyenlegen Zamenhof, men det var også andre som lagde språk. Tanken om et slikt kunstgjort språk er gammel, og til sammen kjenner en til nærmere tusen språkprosjekter – hver mann sitt språk, kunne en nesten si.

Men på 1890-tallet begynte en ny tanke å gjøre seg gjeldende: *Det ordforrådet som er felles for de store kulturspråka, er så stort at det utgjør en basis for et språk i seg sjøl.* Oppgava blei da ikke lenger å lage språk, men å registrere det internasjonale språket. Ganske visst et mye vanskeligere prosjekt, men samtidig det eneste som kunne føre fram til et nøytralt språk alle kunne enes om.

En av de første som arbeidet etter dette prinsippet var østerrikeren Julius Lott (1845–1905). Hans mundolingue blei til i åra fram mot år 1900. Estlenderen Edgar de Wahl (1867–1948) var en disippel av Lott og arbeidet i mange år før han offentliggjorde sitt occidental i 1922. På 20-tallet tok også hjelpe-språksorganisasjonen IALA (International Auxiliary Language Association) til med det arbeidet som resulterte i interlingua i 1951.

Her er det ikke forskjellige språk vi har å gjøre med, men forskjellige registreringer av ett og samme språk. En som har beskjefte seg litt med interlingua, har ingen problemer med å forstå occidental eller Lotts mundolingue fra 1890-tallet.

Esperanto er en representant for språket som blei lagd i det forrige hundreåret, interlingua er fra vårt hundreår. Det er ikke til å unngå at dette får en del å si for strukturen i de to språka.

Den mest slående forskjellen finner vi i avledningssystemet. d.v.s. i måten å bruke for- og etterstavinger på: La oss kort se på de orda som på norsk slutter på *-itet*. Denne endinga tilsvarende *-ität* på tysk, *-ité* på fransk, *-ity* på engelsk, *-idade* på portugisisk, *-itas/-itatis* på latin, *-itate* på rumensk osv. I tabellen nedenfor viser bindestrekene åssen orda er satt sammen:

(norsk)	(portugisisk)	(interlingua)	(esperanto)
nasjonalitet	nacionali-idade	national-itate	naci-ec-o
universitet	univers-idade	univers-itate	universitat-o
kvalitet	qual-idade	qual-itate	kvalit-o
kvantitet	quant-idade	quant-itate	kvant-ec-o
majoritet	maior-idade	major-itate	pli-mult-o
minoritet	menor-idade	minor-itate	mal-pli-mult-o
immunitet	imun-idade	immun-itate	imun-ec-o

I kolonnen til høyre ser vi et eksempel på at gamle forsøk på å skape regelmessighet i avledningssystemet ofte blir temmelig uoversiktlige når vi sammenlikner med den regelmessigheta som allerede fins i nasjonalspråka.

Andre forskjeller går på det rent grammatikalske. De språka som blei lagd på 1800-tallet hadde gjerne kasusbøying av

substantiva – esperanto og forgjengeren volapük er eksempler på dette. På 1900-tallet blei ideala annerledes. Interlingua slår følge med de moderne romanske språka; ingen kasusbøying.

Forskjeller fins det til og med når det gjelder mulighetene til å bruke skrivemaskiner – mens interlingua kan skrives på en hvilken som helst skrivemaskin og i et hvilket som helst tekstbehandlingsprogram, er det ikke alltid like lett med esperanto. Esperanto-alfabetet inneholder nemlig en del spesialtegn som har skapt ikke så rent få vanskeligheter for esperantistene opp gjennom åra.

I innlegget sitt nevnte Rømmesmo såvidt interlingua-ordboka. "Interlingua-English Dictionary" (utg. av Frederick Ungar Publishing Co., New York. ISBN 0-8044-0188-8) kom i 1951 og inneholder 27 000 internasjonale ord. Noe av det fineste med denne boka er at den også viser slektskapet mellom oppslagsorda: åssen orda er satt sammen av ordrøtter, for- og etterstavinger, hvilke avledninger som hører til hvilke ordrøtter, osv. Det gjør den til ei nyttig oppslagsbok for alle som er interesserte i språk.

Mesteparten av de internasjonale orda kommer fra latin og de romanske språka. Det er grunnen til at en italiener og en portugiser er i stand til å skjønne interlingua «på sparket». På samme måte vil en som kan interlingua forstå mye av en tekst på italiensk eller portugisisk. Derfor er Interlingua en utmerka introduksjon til de romanske språka – og bare det burde være grunn nok til lære språket bedre å kjenne!

Framtida kjenner ingen – om hundre år er det kanskje esperantokongress i Norge igjen. Og esperantister og nordmenn snakker fredelig sammen – på interlingua, sjølsagt.

Morten Svendsen

Esperanto i Norden og Baltikum?

Fra presidenten i Norsk Esperanto-Forbund, Per Johan Krogstie, har vi fått tilsendt et skriv om den språklige situasjonen i Norden og et referat fra et internasjonalt esperantistmøte i Tallinn, Estland, sommeren 1993. Krogstie argumenterer her for esperanto som «bruspråk» mellom Norden og Baltikum, og viser til at de baltiske landa «seriøst vurderer å innføre Esperanto som brospråk innbyrdes istedenfor å bruke russisk». Utførlige opplysninger kan fås hos Norsk Esperanto-Forbund, Olaf Schous vei 18, 0572 OSLO.

Med dette regner vi ordskiftet om internasjonale hjelpespråk for avslutta i *Språklig Samling* – for denne gangen.

Red.

Nynorsk ordforråd – resurs eller hindring?

Av Helge Sandøy

Ordforrådet i levande språk

Det blir ofte dratt fram at engelsk er eit svært rikt språk fordi det har så mange ord. Få andre språk kan måle seg. Men om engelske ordbøker inneheld i alt ein million ord eller meir, hjelper det ikkje mye når språkbrukarane ikkje meistrar så mange ord. Ein gjennomsnittlig norsk språkbrukar kan trulig like mange ord som ein gjennomsnittlig engelsk språkbrukar.

Ordforrådet kan vanskelig målas. I levande språk er orda som eit uendelig forråd, ein har dei orda ein har bruk for – og fins ikkje ordet allereie pga. at eit behov er nytt, lagar ein eller låner ein eit ord. Eit språk som er brukt i alle verdsdelar under mange skiftande kulturvilkår – slik engelsk er – vil da naturleg nok ha registrert fleire ord totalt enn eitt som er brukt i ein homogen kultur. Men alle har dei orda dei treng, kunne vi seie.

Poenget vi har bruk for her, er at ordforrådet i levande språk ikkje er ei avslutta mengd ord. Ordforrådet er i prinsippet ope og uavgrensa. Dei skiftande samfunnsbehova og den menneskelige skaparevna/kreativiteten kjem til syne på ein prinsipielt heilt annen måte i ordforrådet enn i grammatikken, dvs. språkstrukturen. Ein kan såleis ikkje like lett lage ein ny bøyingskategori som ein lagar eit nytt ord. Strukturen krev stringens, ordforrådet skal vere ein resurs for skaparevna.

Normeringspolitisk konsekvens

Dette skiljet mellom ordforråd og språkstruktur må ha normeringspolitiske konsekvensar. Normeringa skal vere til hjelp for stringensen i strukturen; når det gjeld ordforrådet, bør ein unngå at normeringa hindrar skaparevna å brukarane og hindrar skriftspråket å følgje med i samfunnsutviklinga. Ein må altså vere varsam med å normere ordforrådet.

Det er for absolutt å hevde at ein ikkje skal normere ordforrådet, for innafor fagspråk har ein bruk for eksakte og veldefinerte termar; terminologiarbeid er nettopp språknormering. Det vi er opptatt av her, er det vi kallar allmennspråket; det har andre behov enn fagspråket.

Det kan sjå ut som at nynorsknormeringa ikkje tar omsyn til at nynorsken skal vere eit levande språk. Vi ser det av standardspørsmålet i nynorskopplæringa er: Kan vi bruke det ordet på nynorsk? Og svaret skal ein altså finne med å sjå etter kva som er oppført i ei nynorskordbok. Når folk blir påført så stor uvisse og usikkerheit i bruken av sitt eige morsmål, er det noe gale.

Dersom vi tenker oss at det *normale* er at orda er godtatt,

treng vi ikkje stille dei opp i ei liste vi må skjekke i. I staden for å ha ei liste over ord som er *godtatt* i språket, ville det vere betre og meir naturleg å ha ei liste over ord som er forbodne. Dersom den er relativt kort, kan ho vere meir praktisk å bruke. Og dessutan ville ei slik liste fokusere problema og dei politiske prinsippa klårare.

Har så nynorsken noen særlig grunn til å ha ein spesialpolitikk når det gjeld ordforrådet, dvs. ha ei forbodsliste? Den historisk-nasjonale ideologien er sjølv sagt bakgrunnen for normeringssituasjonen i dag. Men nå er det vanskelig å rettferdiggjøre denne ideologien. Dessutan er det nynorske ordforrådet alt blitt temmelig inkonsekvent dersom ein skal bruke denne ideologien som leietråd. Og viktigast er det sjølv sagt at den historisk-nasjonale ideologien står i motstrid til den sosiale argumentasjonen; han vil stenge ute dei orda folk faktisk bruker i hjertespråket sitt.

Men nynorsken har eitt særbehov. Nynorsken vil vere markert som folkemål, språket åt den jamne mann og kvinne. Det kan ein markere i ordforrådet med å halde ute ord som er typiske for høgare sosiale lag og ufolkelig skriftspråk. Det vil vere eit uttrykk for den politiske fronten som nynorsken har, og da er det ingen grunn til å ta inn i nynorskordbøker ord som f.eks. *beskjeftigelsesmulighet*, *beskikkelse*, *beriktigelse*.

Striden i dag

Men det er ikkje desse orda som representerer normeringsproblemet for nynorsken i dag. Ingen har bedt om å få dei inn, for den politiske budskapet i nynorsken er trulig tydelig nok. Problemet i dag er alle orda frå naturleg talemål som ikkje får plass innafor nynorsknorma. Dette problemet gjør språkbrukarane ufrie og ustøe. Ei målform som proklamerer å bygge på talemålet, avslører fort at proklamasjonen har sterke atterhald. Taktisk sett er dette ein durabelig bommert for nynorsken og nynorskørsla. Den målforma som skulle vere ei språklig frigjøring, pålegg språkbrukarane mange restriksjonar og hindringar. Mange kjenner seg fremmendgjorte i språket og opplever det som eit andrespråk.

I nr. 3/93 av bladet *Norsklæraren* trykker Ragnvald Taule eit framlegg han har sendt Språkrådet. Framlegget er grundig og detaljert, og det avspeglar nettopp dette mest presserande problemet i nynorsknorma i dag. Dei som ikkje har lese artikkelen i *Norsklæraren*, bør gjøre det!

Framlegget frå Taule lyder:

Alle ord som er vanlege i norsk talemål, og som kan skri-

vast og bøyast i samsvar med reglane og systemet i nynorsk, bør kunne brukast i nynorsk og bør kunne takast inn i nynorske ordbøker og ordlistar.

Dette generelle framlegget burde få full støtte som retningslinje for nynorsknormeringa.

Saman med artikkelen sin har Taule levert ei lang liste med ord han vil ha inn i nynorskordbøkene. Å arbeide med slike lister av enkeltord er velkjent i Språkrådet, men det har den uheldige følgja at ein i praksis begynner å arbeide i galen ende av problemet. Diskusjonen vil krinse kring dei noe tilfeldige enkeltorda, og prinsippframlegget åt Taule forsvinn lett ut or perspektivet.

Tilnærminga må heller vere at Språkrådet først prøver å komme fram til generelle kriterium for kva ein skal godta. Deretter kan fagnemnda få i mandat å bruke desse kriteria, for det kan i mange tilfelle krevje særlig faginsikt å vurde-re enkeltord mot kriteria. Det vil seie at vi må vente med å ta avstemmingar på enkeltorda til dei politiske prinsippavgjerdene er tatt. Vi må altså starte med det siterte prinsippframlegget frå Taule, ikkje med ordlista.

Fem ordtypar

Framlegget kunne vi kalle *folkemålsprinsippet*, og i ei generell form kunne ein rekne med at svært mange nynorskbrukarar ville støtte det. Men det er kan hende likevel ikkje alle som vil gå like langt når ein skal konkretisere og presisere prinsippet. Dét treng ikkje vere pga. motstand mot folkemålsprinsippet, men f.eks. pga. eit ønske om varsemnd og steg for steg-ending. Dei vil unngå det som somme vil skrike opp om og hevde går utover mandatet åt Språkrådet. Det kan altså ligge taktiske argument bak ei varsam linje. Derfor bør det vere mulig å dele opp “ord-manglane” i nynorsken i ulike typar, slik at ein i alle fall kan finne fram til ein eller fleire ordtypar det er mulig å samle eit fleirtal om.

Eg skal her vise eit forsøk på ei slik typeinndeling, og dermed på ei presisering av folkemålsprinsippet:

1. Suffikset *-heit* er eit såkalla produktivt ordlagings-element i norsk folkemål. Får vi f.eks. eit nytt adjektiv inn i språket, lagar vi automatisk eit substantiv av det med *-heit*. Adjektivet *tøff* gir sjølv sagt *tøffheit*. At norsk folkemål bruker mindre *heit*-ord enn bokmålet, er ikkje noe argument her, for dét har med at folkemålet (og nynorsk) i så stor grad bruker verbale formuleringar. Men substantiv har vi og treng vi i nynorsk òg. Adjektivet *redd* har motsvaret i substantivet *redsle*, og det substantivet er det nyttig å ha. Like nyttig er òg substantivet *tøffheit*.

Det er ikkje noe faglig problem å påvise at suffikset *-heit* er produktivt (= levande) i norsk folkemål; og dersom ein har eit overordna prinsipp om at nynorsken skal godta “ord som er vanlege i norsk talemål”, er konklusjonen nokså opplagt. Men ein bør ikkje vedta *kva* *heit*-ord som skal inn i nynorsken, ein må godta ein gong for alle at *-heit* er eit levande ordlagings-element i nynorsk. Det er brukaren som sjølv lagar dei konkrete orda. Dette er ikkje noe anna enn at språkbrukarane sjølve kan lage ord med det aksepterte (men innlante!) suffikset *-ar* og kjenne seg trygg på at det er korrekt nynorsk. Mange maskiner og måleinstrument har ein knapp ein kan trykke på for å sette ein målar til 0. Knappen er det naturleg å kalle f.eks. ein *nullstillar*. Ingen skal måtte sjekke i ei ordbok for å finne ut om

det er eit akseptabelt ord i norsk. Sjølv sagt er ordet norsk, og det er eit perfekt nynorskord – sjølv om det ikkje står i *Nynorskordboka*. Det same bør gjelde *tøffheit* osv. Nynorsknorma bør altså akseptere *-heit* som eit levande ordlagings-element.

2. Ord med utgang på *-else* er òg svært frekvente i norsk folkemål. Men ein kan ikkje her like lett seie at suffikset er produktivt (levande). Her fins det derfor eit argument for at ein skal vurdere enkeltorda. Vi oppdagar da fort at *else*-orda ofte har ei anna tyding enn dei tilsvarande *ing*-orda, som nynorsken føreskriv for skriftlig bruk i dag. Jamfør f.eks. *hevelse*, som har ei litt anna tyding enn verbalsubstantivet *heving*. I ein del tilfelle vil ingen heller finne på å konstruere eitt meir nynorsk tilsvar med *-ing*, f.eks. for *salvelse*, *skikkelse*, *skuffelse*. Eit prinsipp ein kunne følgje her, var at ein godtar dei *else*-orda som har ei anna tyding enn eit verbalsubstantiv laga med suffikset *-ing*.

3. Ein del andre ikkje-godkjente ord har i levande talemål ei særtyding eller ein særnyanse som det ikkje blir plass for når nynorsknorma krev at vi skal bruke eit ordbok-ord i staden. *Betakke seg* er ikkje heilt det same som *be seg fri for* eller *helst vilje sleppe* o.l. For dei fleste nordmenn er å *tyde* noe anna enn å *bety*, men nynorsknorma hindrar oss i å få fram det. Ordet *tyding* blir påtvinga ei ekstra «betydning». Det beste eksempelet på denne typen ordproblem har for ikkje lenge sia heldigvis passert Språkrådet; det er *beskrive*. Nå treng vi ikkje lenger tale om å *skildre grammatikken i eit språk*, vi kan *beskrive han*. Ordet *skildre* er det ingenting gale med, det er folkelig og godt. Men det har for dei fleste eit litt anna innhald enn *beskrive*. Her må prinsippet vere at ein godtar ikkje-godkjente folkemålsord som kan uttrykke ein nyanse i forhold til det tradisjonelle nynorskordet. Det vil gjøre nynorsken rikare.

4. I ei mengd tilfelle er det hevdvunne ordboksordet i nynorsk svært lite brukt i levande talemål. Eit eksempel er ordet *krins*. Det ordet dei alle fleste nordmenn bruker i naturleg tale, er *krets*, enten det er tale om *skolekrins* eller *elektronisk krins*. *Krets* og *krins* er altså heilt synonyme, og det kan ikkje skade om nynorsken godtar denne synonymien. Mange opplever ord av typen *krins* som fremmende, og ikkje noe uttrykk for hjertespråket. Mange opplever ordet som direkte ufolkelig og som eit argument mot at nynorsken skal vere uttrykk for folkemålet i Noreg.

5. I ein del andre tilfelle er ordboksordet i nynorsk eit høgst levande talemålsord. Det er her altså ingen argument imot nynorskordet. Men det fins òg mye brukte synonyme ord som ikkje nynorsken vil godta. Vi kan nemne *løfte* som på nynorsk skal heite *lovnad*. Her kan vi ikkje argumentere for inntaket med nyansar eller at nynorsken er ufolkelig. Av dei fem ordtypane våre har da denne typen minst argumentasjonskraft. Men det er vanskelig å finne gode argument imot at så vanlige ord som *løfte* ikkje skal kunne aksepteras i nynorsken. Vil ein opne fullt ut for folkemålsprinsippet, kunne ein her bestemme seg for eit utbreiingskriterium som ein kunne bruke, og dermed ville det bli eit empirisk spørsmål kva som skulle inn og ikkje inn i nynorsken.

Over til side 21

Arne Torp:

“VI BÆRTE BORT NEDFALTE OG BRUKKEDE BUSKER SOM LÅ TVERS OVER DEN STEINEDE STIEN”

Om enda flere underlige bøyingsformer i moderne bokmål

I de to forrige nummera av *Språklig Samling* har jeg prøvd å forklare en del avvikende verbalformer som av og til dukker opp i moderne bokmål. Stikkordet i forklaringene har vært *analogi*, dvs. bøyingspåvirkning, og da gjerne slik at sterk bøyning blir erstatta med eller påvirka av svak bøyning. I dag skal vi se på former som egentlig ikke har noe å gjøre med verb i det hele tatt, men som likevel må forklares ut fra visse egenheter i verbalbøyinga.

Vi må da først gå tilbake til svake partisipper som *såret*, f.eks. “en *såret* soldat”, som jo i bestemt form og i flertall heter “den (de) *sårede* soldaten(e)”.

Nå finnes det jo imidlertid også enklere bøyingsalternativer på bokmål enn den konservative forma *sårede*. Vi kan jo f.eks. i stedet skrive “*sårete* soldater”, der vi slipper skiftet mellom den ustemte konsonanten *t* i *såret* og den stemte konsonanten *d* i *sårede*. Bøyinga er dermed kommet på linje med det en har i normale adjektiv som *stor* - *store* - altså rett og slett tillegg av *e* i flertall.

Enda enklere er det jo i radikalt bokmål eller nynorsk for den del, for der heter det jo *såra* i alle tilfelle - altså inga bøyning i det hele tatt i partisipper som ender på *-a*.

Hva så med forma “den *steinede* stien” i overskrifta - er ikke det ei korrekt konservativ form i moderne bokmål, på linje med f.eks. “den *sårede* soldaten”? Svaret er nei, men hvorfor? Det heter da vitterlig “en *steinet* sti” og “en *såret* soldat”, så hvorfor da ikke også *steinede* og *sårede* i bestemt form?

Her må vi se litt nærmere på hva slags ord *steinet* er. En *såret* soldat betyr som kjent en soldat som er blitt såret. En *steinet* sti betyr derimot **ikke** en sti som er blitt *steinet*. Ganske visst eksisterer verbet å *steine*. Ordet *steinet* er imidlertid ikke avleda av dette verbet - *steinet* er et reint adjektiv avleda av substantivet *stein* (som selvfølgelig i

sin tur også ligger til grunn for verbet å *steine*).

Dette ser vi lett dersom vi trekker inn andre tillatte former på bokmål - eller nynorsk. Som vi var inne på, heter det *såra* på radikalt bokmål og nynorsk. Derimot kan “en *steinet* sti” aldri hete “en *steina* sti” på noen slags norsk - i alle fall ikke dersom det skal bety at stien er full av stein (og det skal det nok!). Derimot kan det godt hete “en *steinete* sti” - på nynorsk også “ein *steinut* stig” - men ikke “en *sårete*” eller “ein *sårut* soldat” - det måtte i så fall bety en soldat som er full av sår, men det blir jo straks noe annet.

Ovafor prøvde jeg å forklare flertallsforma *sårete* rett og slett som ei forenkling av partisippbøyinga. I lys av former som (en) *steinet* (sti) - (den) *steinete* (stien) ser vi at også ei anna forklaring er mulig, nemlig analogi fra disse adjektiva til partisipper av typen *såret*. Som kjent har bokmålet godkjent denne analogien - det er lov å skrive *sårete*.

I uttrykket “den *steinede* stien” har vi derimot et eksempel på analogi den **motsatte** vegen. Dette vil da si at den tradisjonelle bøyinga av svake partisipper på bokmål (*såret* - *sårede*) her har “smitta over” på adjektiv av typen *steinet*, slik at vi får forma *steinede* i bestemt form og flertall. Denne analogien er derimot som nevnt **ikke** godkjent i bokmål.

Ettersom partisippformer av typen *sårede* jo hører heime i tradisjonelt bokmål, vil en selvfølgelig bare vente analogiske former som *steinede* i konservativt språk. Det er da naturligvis heller ingen stor overraskelse å finne ei slik form i Aftenposten:

De så ut som *hullede* sveitseroster. (Aftenposten 1989)

Her kunne en kanskje tenke seg at det faktisk var partisippet av verbet å *hulle* som var brukt, jf. *gjennomhullet*, der vi utvilsomt har å gjøre med partisipp. Dette stemmer nok likevel ikke, for viss vi prøver oss med f.eks. "hola sveitserostar" på nynorsk, ser vi at ei slik form er helt umulig - det må hete *holete* eller *holute*.

**

I disse artiklene har jeg forsøkt å trekke fram en del bøyingsformer som i alle fall foreløpig ikke er godkjent i skriftspråket - viss de da noen gang blir det. Det som er felles for dem alle, er at de kan forklares ved hjelp av det vi kaller *analogi*, dvs. påvirkning fra ett bøyingsmønster på et annet. Videre er det i alle tilfellene tale om ganske nye utviklingstendenser - så vidt jeg veit, er ingen av disse formene belagt i skrift før i vårt hundreår.

Nå er jo det at de ikke dukker opp i skrift i og for seg ikke noe bevis for at de ikke kan ha eksistert i **talemålet** også tidligere. Vi veit jo f.eks. at både harde konsonanter, diftonger og a-former eksisterte også den gangen alle her i landet skreiv dansk. Ei form som *geita* er f.eks. mange hundre år gammel som talemålsform, trass i at det først er etter 1917 at det har vært lov å bruke ei slik form i skrift. Kan det tenkes at noe lignende også gjelder for de formene vi har sett på her?

Generelt sett trur jeg svaret her må være nei. Riktignok er det i og for seg ikke noe i veien for at svake former som *bærte* og *skjærte* kan ha eksistert i talemålet ei god stund før de dukker opp i skrift. Det som i alle fall er sikkert, er at dette er genuine folkelige talemålsformer.

Derimot er det svært usannsynlig, for ikke å si utenkelig, at de andre formene vi har sett på, skulle ha sitt opphav i folkemålet. Grunnen til det er rett og slett det enkle faktum at partisippformer på *-et* og *-ede* er ukjente i folkemålet her i landet. Analogiske former som *brekkede* og *brukkede* må derfor nødvendigvis ha oppstått i normalisert bokmål eller riksmål.

Former som *steinede* og *hullede*, som var de siste vi så på ovenfor, stammer muligens ikke fra talemålet i det hele tatt. Her kan det vel snarere være snakk om et mer eller mindre bevisst forsøk på å følge en konservativ skriftnorm, som skriveren da uforvarende kommer til å gjøre enda mer "konservativ" enn den faktisk er.

**

Når vi snakker om *nyere norsk språkhistorie*, tenker nok de fleste på alle rettskrivningsendringene vi har hatt i dette hundreåret. Den "språkutviklinga" det her er tale om, er altså i høyeste grad ei styrt utvikling, som blir bestemt av vedtak i komiteer og andre offentlige organer som departement og Storting.

Når vi snakker om *eldre språkhistorie*, dreier det seg derimot stort sett om helt andre forhold, som lydovergang, forenkling av bøyinger osv. - alt sammen ting som har må ha skjedd helt uten at offisielle instanser har grepet normerende inn i utviklingsgangen.

Jeg håper det er klart av det jeg har dradd fram her, at vi også i vår tid kan observere utviklingstendenser som i mangt og mye faktisk minner om slikt som har skjedd i tidligere perioder av språkhistoria. Språkhistorie i vår tid behøver derfor ikke bare være historia om de vedtaka som blir gjort i Språkrådet - det kan også være historia om alle de mer "stillferdige" forandringene som skjer med språket vårt fra dag til dag og fra år til år - både i tale og skrift. Disse tre artiklene er skrevet for å gi et lite glimt fra *denne* delen av moderne norsk språkhistorie.

Over frå side 19

Avslutning

Ikkje alt er sagt om ordforrådet i nynorsk med desse fem ordtypane. Men eg har prøvd å vise at ein kan arbeide systematisk med ein folkemålsargumentasjon; og ettersom det fins ulike tilleggsargument for dei ymse ordtypane, treng ikkje dei ulike partane i normeringsstriden vere like ueinige om alle typane. Denne arbeidsmåten kunne altså opne for å finne fram til noe ein var einig om.

Men det ser dessverre ut til å vere vanskelig å komme så langt i Språkrådet. Ordframlegga frå Taule blei avvist en bloc i fagnemnda. Folkemålsprinsippet blei altså avvist for nynorsk. Eg sit att med ei kjensle av at Språkrådet må starte på nullpunktet att og spørje: Kva er målet med nynorsken?

Dokumentasjonsprosjektet og Gammalnorsk ordboksverk

Slutten på Bjørn Eithuns artikkel i forrige nummer (side 13) falt dessverre ut i trykken. Vi trykker derfor opp igjen siste avsnittet her.

Etter planen skal prosjektet gjennomføres i løpet av 6 år, der siste år er beregna å vere 1996. For Gammalnorsk ordboksverks del er det kalkulert med 126 årsverk (101 for innskrivere og 25 for prosjektassistenter) pluss den tid faste vitenskapelige ansatte må bruke.

Svar til K. E. Steffens

K. E. Steffens svarer i siste nummer av *Språklig Samling* på meldinga mi av boka hans *Mønstre i oppløsning* i *Språklig Samling* nr. 2/3/4-1992. Noen stutte kommentarar til innvendingane hans:

Eg kritiserte Steffens for å dømme aktørane i språk-historia einsidig ut frå sine eigne ideologiske premisser. Dette imøtegår han delvis ved å vise til passasjar i boka si der han nemner ein del moment som forklaring på korfor og korleis samnorsktanken kom opp, delvis ved å argumentere for at det må vere legitimt å dømme historiske aktørar moralsk (med Hitler og Stalin som døme). Han meiner jamvel det er inkonsekvent av meg å meine dette og samtidig sjølv kritisere (“dømme”) han og polemisere mot språkpolitiske motstandarar generelt. Dette siste er klart urimeleg: Det er jo forskjell på polemikk mot samtidige motstandarar som kan ta igjen og etterpåklok kritikk av historiske personar.

Spørsmålet om å dømme historiske aktørar moralsk er eigentleg perifert i denne samanhengen, sjølv om det er eit svært viktig prinsipielt spørsmål. Steffens gjer det lett for seg ved å trekke fram Hitler og Stalin, men han skyt bom: Dei levde i ei tid da det for lengst var utvikla moralbegrep som gjer det kurant å fordømme dei, på same måten som andre moderne diktatorar og handlangarane deira. Dilemmaet oppstår først om ein går tilbake i tida, og i staden for Hitler og Stalin set t.d. Olav den heilage. Han levde i ei tid da maktutøving utan bruk av grov vald truleg ikkje var muleg, og han utøvde makt gjennom grov vald. Likevel blir han hylla og feira med olsokspel og andre heidersteikn (“St. Olavs orden” o.l.). Det er sjølv sagt fordi det er allment erkjent at han ikkje kan dømmas ut frå moralbegrep som var heilt ukjente og utenkelege på hans tid, og fordi han (levande og særleg død) kom til å bety mye for framvoksteren av det som i tidas fylde vart til det norske folket og samfunnet Norge. Likevel er feiringa av han eit dilemma. Og kva skal ein seie om bruken av vikingane som eit ledd i norsk profilering og marknadsføring internasjonalt?

Men dette er eigentleg ein heilt annen debatt. Moltke Moe og Halvdan Koht var neppe særleg annleis enn oss og andre nolevande reint moralsk sett; i alle fall var dei representative for den tida dei levde i, som altså var meir autoritær enn vår (som eg nemnte i meldinga mi). Også Moes evolusjonisme, som Steffens dreg spesielt fram i noen “avslørande” sitat, var tidstypisk, og så vidt eg tolkar Moe, var dei “biologiske” metaforane hans nettopp det: metaforar. Dei skulle tene til å framstille den sosialkulturelle og språklege utviklinga Moe venta i ei form som verka appellerande på samtidspublikumet.

Skal ein først legge moderne moralske mål på den tids språkpolitiske aktørar, må eg seie at dei som ville forsvare det gamle privilegiesamfunnet, også språkleg, må få “lågare karakter” enn dei som kjempa mot det og i den kampen brukte dei midla som lovene og det politiske sys-

temet gav dei. Men også dette er etterpåklokskap. Eg har sjølv ein stad forsvart P. A. Munch mot etterpåklok fordømming av dei sosiale fordommane hans, med å vise til at dette var haldningar som i hans tid og miljø var heilt uproblematisk. Det gjeld altså å kunne tenke på to måtar samtidig utan å blande dei saman.

Når eg stadig vil hevde at Steffens dømmer dei tidlege samnorskpolitikarane ut ifrå ein “ahistorisk moralisme”, så er det på grunn av at han utelet eit svært viktig moment ved stoda den gongen, også i svaret sitt til meg, enda eg peika på det i meldinga mi: nemleg det at den tradisjonalistiske tospråksideologien hans ikkje fans enno ved hundreårsskiftet. Dei alternativa som sto opne var tre eittspråkslinjer: dansknorsk eller norskfarga dansk som einaste riksmål i landet, landsmål som einaste riksmål, eller ei samnorskline. Tospråkssituasjonen vart av alle partar rekna som mellombels, ein overgangstilstand — jamvel om mange (blant dei Moe) forsto at denne tilstanden kom til å vare lenge. Dei sto altså i ein situasjon der dei mangla den fasiten vi har, nemleg kunnskapen om korleis ein stabil tospråkssituasjon i Norge verkar i praksis. (Stoda den gongen var jo svært labil, i og med at det nynorske kjerneområdet berre var i emning — under hard motstand.) Det tar Steffens ikkje omsyn til. Han framstiller det meir eller mindre implisitt som om motsetninga gjekk mellom ei samnorskline og ei tospråksline, og fordømmer samnorskline ved å stille ho opp mot sitt eige språksyn, ikkje mot dei alternative eittspråkslinene som faktisk var aktuelle den gongen, som han verken framstiller eksplisitt eller diskuterer (og aller minst fordømmer moralsk; Storm og Bjørnson får ikkje eit vondt ord av Steffens). Det var ikkje noe påfunn av Moe at eitt språk var betre enn to; det var den sjølv sagte fellesforståinga hos alle partar og deltakarar i språkstriden, og derfor var det ganske overflødig for Moe å “begrunne” det. Det einaste han hadde å ta stilling til, var: Skal ein av dei to språktradisjonane våre gå til grunne, eller skal vi prøve å berge begge innanfor ramma av ei felles språk- og kulturutvikling?

Den haldninga at det “naturnødvendig” gjekk mot ei samling var vel ikkje så sterk enno i den tidlegaste tida; det var eit omstridd syn som måtte forsvaras aktivt. Først etter at ein hadde komme seg vel gjennom dei første rettskrivingsreformene og det viste seg at skriftspråka faktisk forandra seg, og at stilnormene deira nærma seg til kvarandre, begynte denne oppfatninga å festne seg også i breiare krinsar — særleg frå trettiåra av. Steffens nemner at også riksmålsfolk som Øverland trudde på ei framtidig “naturleg” samansmelting etter krigen, og det var nok fordi endringane i skriftspråka da var tydelege for alle. Den haldninga at målformene kom til å flyte saman, viste seg òg å ha stor oppslutning blant folk flest ved ei gallupundersøking i 1946.

Steffens seier at samnorskpolitikken var eit utslag av akademisk Besserwissen hos ein elite, ikkje eit folkeleg

krav. Han er inne på at ein kan seie noe av det same om målstrevet. Dette er for han eit avgjerande argument mot samnorskpolitikken, mens det er usikkert om han dreg same konklusjonen når det gjeld målstrevet (det tidlege målstrevet ser Steffens i det heile ut til å måtte vere både for og imot på same tid). I alle fall er det eit "populistisk" og antiintellektualistisk argument han dreg fram her, eit argument som kan vendas mot omtrent alt som fins av kulturelle, politiske og sosiale reformrørsler. Ole Henrik Magga, professor i samisk og i dag president i Sametinget, sa ein gong i eit radiointervju at den akademiske bakgrunnen hans var blitt brukt mot han av samiske språkstrevmotstandarar: Det var ufolkeleg og "usamisk" å vere professor, og det gjorde at han ikkje lenger kunne representere den jamne same. Svaret hans var det same som alle i ein tilsvarande situasjon må gi: Alle rørsler som vil verke frigjerande på større folkegrupper, treng folk med utdanning, spesialkunnskapar og intellektuell trening for å sette i gang og til dels leie prosessen, også om desse skulle skilje seg ut frå fleirtalet av dei dei vil representere, og uttale seg mot rådande haldningar i den undertrykte gruppa sjølv. Så lenge usemje får komme opent fram, må dette reknas som normalt i eit demokrati.

Steffens dreg fram "tvangen" som det viktigaste argumentet sitt mot språkstrevet. Men dette er meir ein refleks av riksmålsagitasjonen frå femtitalet enn noe reelt argument. Tvangen besto i *normering* — med stor, men ikkje full valfriheit — som heile tida hadde dekning i dei politiske organa og vart forsvart i offentleg debatt mot harde åtak frå motkrefter som også langt på veg fekk sitt igjennom til sjuande og sist. Den einaste tvangen som vart utført, var at dei som til da hadde hatt alle språkkriktighetsnormer på si side, måtte tvingas til å erkjenne at også andre former for norsk enn deira eiga var "korrekt" og kunne vere del av normgrunnlaget for skriftspråket. Dette var ei form for "stilistisk omskolering" som nok kunne

verke som tvang — på same måten som det er ein tvang for alle herskande og dominerande grupper å måtte godta andre grupper som dei tidlegare har trampa på som likeverdige med seg. Men ikkje all tvang er forkasteleg. Det er eit synspunkt jamvel Steffens sjølv tidlegare har forfekta, da han i språkstridstida si rundt 1980 i høgtidlege ordelag erklærte seg som tilhengar av "*tradisjonens tvang*" (Steffens si utheving; dessverre kan eg ikkje lengre plassere sitatet). At riksmålsfolk aksepterer og utøver privat språktvang utan minste blygsel, har alltid vore ein av gjengangarane i Språklig Samlings argumentarsenal, og det har aldri mista aktualitet.

Dette er ikkje det einaste dømet på at Steffens sitt språksyn er tvetydig og sjølvmotseiande — noe han gjerne kritiserer andre for. Det viktigaste dilemmaet hans må vere synet på nynorsken, som eg så vidt streifa ovanfor. Han argumenterer nemleg slik at han måtte ha vore landsmålsmotstandar på sin hals for hundre år sidan. Likevel vil han no vere "riksmålsmann og landsmålsmann", og altså forsvare ein landsmålstradisjon som ikkje ville ha eksistert utan den typen "tvang" og "stilistisk omskolering" som Steffens kritiserer samnorskkrøsla for. All tradisjon er resultat av tradisjonsbrott drivne fram i kamp mot eldre tradisjonar, eller for å seie det på ein annan måte: Alle vellykka tradisjonsbrott blir før eller seinare tradisjon.

Til Steffens sitt p.s. kan eg berre seie at han mistolkar meg også her. Historier om kjønnslivet til folk kan ha sin funksjon i biografiar om dei personane det gjeld, eller når dette aspektet av livet faktisk er det emnet ein vil seie noe om — men poenget er at dei bør inngå i ein samanheng der dei belyser noe utover seg sjølv. Dei anekdotane Steffens tar med i fotnotane sine har ingen funksjon — dei verkar berre påklistra. Det tillét eg meg da å nemne i ei setning i bokmeldinga.

Lars S. Vikør

Prinsippprogrammet

Herr redaktør,

Programnemnda ber i Språklig Samling nr. 2/3/4-1992 om kommentar til sitt framlegg til nytt prinsippprogram. Her kjem min (jf. spørsmåla på s. 4–5 i det nevnte nummeret):

1. Programmet treng ikkje vere fullt så stutt. Personlig har jeg hug til ei ikke-språklig innleiing. For meg er det vesentligere norsk språkdebatt alltid omsynet til det enkelte menneskets vokstervilkår, at språkopplæring og språkbruk alltid skal tjene den. Altså ei ikke-språklig, men etisk grunngiing.
2. Jeg er følgelig heilt ut einig i punkt 2, men vil altså heller ha ei psykologisk i staden for ei demokratisk grunngiing. (Ordet 'demokratisk' tar jeg til å bli redd, faktisk, fordi det så lett blir sidestilt med markedsøkonomi i dag.)
3. Jeg er òg redd ordet 'revolusjonært', jamvel om jeg gjern vil ha realiteten i det realisert. Mitt nåværende standpunkt er blitt: Ingen bør føle at de taper i norsk språkstrid. Begge kulturformer bør føle at de vinner. Det skal nettopp 'samnorsken' tjene, og slik går det nok òg.

4. Synes dere skulle gjøre freistnad med 'fellesnorsk'.
5. Synes dere skulle tenke på det psykologiske punktet jeg har nevnt. Det historiske momentet spiller en rolle her. M.o.t. 'flettallets talemål' vil jeg ikke godta en matematisk formel, men en kulturhistorisk og følgelig geografisk, slik vi har det i vårt land. Den sosiale vinkling synes jeg er viktig, men den lokale viktigere. Noe av disse prinsippa burde med i programmet. Valgfridommen bør være med.
6. 'Gjensidig tilnærming' er godt og nok. Men 'hjemme' bør skiftes til 'heime'.
7. Talemålet er naturligvis viktig for meg, jfr. punkt 1. Derfor ser jeg gjerne at LSS blir aktiv på dette punktet.
8. De språklige minoritetene bør være med, ut fra mitt punkt 1. Vi lever i 'urbefolkningenes år'.
9. Et arbeidsprogram bør være en viderefølgning av disse prinsippa.

Helge Ytrehus

SPRÅKLIG SAMLING

Returadresse:

Postboks 636 Sentrum, 0106 OSLO

Utkast til prinsippprogram for LSS

Noen merknader av Magne Aksnes

Eg viser til utkast frå prinsippprogramnemnda (Språklig Samling nr. 2/3/4-1992) og vil med dette få komme med noen korte merknader til utkastet.

Eg er enig i at programmet bør være kortfatta og bare inneholde generelle synsmåtar som dei fleste språkradikalarar er innforstått med. Ymse konkrete arbeidsoppgaver kan med fordel tas opp i et eige arbeidsprogram, t.d. norskopplæringa, språkpress frå engelsk, offentlig målbruk og andre høvelige oppgaver som tener språklig samling. Arbeid med *norsk skriftspråk* er ei stor nok oppgave for et lite lag som vårt. Det er såleis ikkje tilrådelig å engasjere seg til fordel for andre språkgrupper og deiras rettigheter i samfunnet.

La det likevel være sagt at offensiven for ei samfunnsmessig oppreising av det folkelige talemålet i sytti- og åttiåra – som LSS tok del i etter fattig evne – ikkje på noen måte var bortkasta, men tvert imot har gitt store resultat. Ein kan bare lytte til ulike aktuelle programpostar i NRK for å konstatere det! Vår holdning bør som før være: Minst mulig regulering av talemålet. Størst mulig fridom til å nytte dei mange variantar av norsk talemål på alle område i samfunnet! At ein likevel må gjøre visse unntak med tanke på ei nødvendig normalisering i meldingstenesta i radio og fjernsyn, skulle vel si seg sjøl.

LSS bør kunne vedstå seg at målet for arbeidet vårt er ein samlande, offisiell norsk skriftnormal ein gong i framtida. Det er vel ingenting i vegen for å kalle denne framtidige målforma *samnorsk*, sjøl om ordet i utgangspunktet var et adjektiv og har vært brukt på forskjellige måtar. Utviklinga fram mot eit samnorsk mål vil skje gjennom ein evolusjon og vil måtte ta si tid. Under denne prosessen blir det LSS si fremste oppgave å kjempe for små og store reformer som kan bidra til å få ein slutt på tospråkstilstanden og få til ei samkjøring av alle norskspråklige ressursar i landet. Ein kan spare seg for mye dobbeltarbeid når ein kjem så langt!

Slik eg ser det, bør samnorsken bygge på 1) samformene i bokmål og nynorsk og 2) talemålet i heile landet. Ein bør satse på så mange geografiske fleirtallsformer som råd er. Men talemålet i Oslo-regionen vil automatisk vege tyngst, i samsvær med det befolkningsmessige tyngdepunktet der.

Ekspansive folkemålsformer må absolutt følgjast opp (eks. brøyt, føyk osv.). Dei må få sin sjanse, men det betyr ikkje at ein skal prøve å presse tilbake enkelte tradisjonelle former på ny frammarsj. Heilt nye skriftformer bør vel ellers bare lanse-rast i reine unntakstilfelle.

Alt i alt vil desse retningslinjene føre til ein temmelig vid normal, der dei fleste norsktalande skulle kunne kjenne seg heime. Det må likevel være ei grense for valgfridommen, ellers blir det ingen styrt språksamling i landet. Dette betyr i praksis at framtidsnorsken bør bli dominert av samformer vi alt kjenner, og såleis bli liggande nokså nær opp til radikalt bokmål. Men mange sentrale nynorskformer bør også kunne overleve, ikkje minst pronomen og ei rad sterke verbformer.

Det nye arbeidsprogrammet for laget bør først og fremst bli prega av kampen for *ein offisiell fellesnormal* til bruk i skole og administrasjon. Dette sentrale kravet vårt frå 1960-åra må med andre ord reisas på nytt. Det må bli Norsk språkråds sak å utarbeide ein slik norm. Behovet blir bare større for kvart år som går, ikkje minst fordi ordtilfanget i praksis er blitt fritt og langt på veg felles i dei to målformene siste mannsalderen. Ei vidareføring av det ortografiske samordningsstrevet burde være mulig, samtidig som ei alternativ liste over supinumsformer med vokalutgang endelig blir godkjent.

Når ein har fått ei slik offisiell rammerettskriving, er tida inne til å legge forholda til rette for *forsøk med rammerettskriving* i vidaregåande skolar, også med tanke på bruk av denne fellesnormalen under skriftlig eksamen.

Avisene forteller at ordninga med parallelle lærebokutgaver på begge målformer er i ferd med å bryte sammen på grunn av manglande statstilskott. For fag med under 300 elevar på landsbasis blir det for tida produsert fellesspråklige lærebøker med 60 % bokmål og 40 % nynorsk. Det ser ut til at departementet har tenkt å gå vidare på den vegen. Her burde det etter kvart bli mulig å prøve ut bøker på fellesnormal i små fag. Det skulle og kunne gi ein fin rasjonaliseringsgevinst, som kan komme lærebokproduksjonen til gode.

Men dette er jo framtidsmusikk – dessverre...

Prinsippprogrammet kjem opp på landsmøtet søndag 17. oktober. Sjå innkalling på side 2!